

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Epistolarvm [epistolarum] D. Philippi Melanchthonis Farrago

Melanchthon, Philipp

Basileae, 1565

VD16 -M3220

Historia conventvs

[urn:nbn:de:bsz:31-312770](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-312770)

Ad Mart. Lutherum.

HISTORIA CONVENTVS
Ratisbonensis, Anno 1541. mense
Martio.

I, 24.

Initio conuentus postquam Imperator Carolus exposuit, se deliberationes instituere uelle de controuersijs Ecclesiasticis dirimendis: cōiuncti Augustanae confessioni petierunt, pertexti disputationem Vuornaciensem, ut ea explicatione Imperator & Principes cognoscere possent, & quae res ueniant in controuersiam, & qui sint fontes. Quo modo enim eligi uerae sententiae à principibus possunt, nisi res hoc modo collatae, & disertè explicatae eis proponantur? Sed hoc consilio repudiato, ostendit Imperator, se paucos quosdam delecturum esse, non ut sententiae inter se pugnantes defenderentur, sed ut quaereretur quae dogmata cōciliari possint. Ac ne quid periculi esset ex hac deliberatione partibus, praefatus est, uelle se, non teneri quenquam his deliberatis, nec ea uim praediciij habere, sed omnia rursus ad consilia Principum referenda esse. Postulauit item, ut sibi permitteretur, ut suo iudicio, quos uellet, deligeret. Nihil enim mirum esse, in re tanta dissimiles esse hominum uoluntates, dissimilia studia & iudicia. Sed erant quidam, qui ab hoc toto consilio cōciliationum abhorrebant, propter magnitudinem periculi. Multa enim sunt et uetera & recentia exempla, quae admonent, in talibus con-

6 2 ciliatio-

cillationibus plerunq; decurri ad ambiguos, flexilo-
 quos, fucosos & fallaces articulos, quibus ueritas
 obruitur, & non sanantur Ecclesiæ, sed dissipantur.
 Alij contrà disputabant, hanc uiam etiam profutu-
 ram esse ad declarandas sententias quas profiteren-
 tur Ecclesiæ, quæ amplexæ sunt Augustanam con-
 fessionem: præsertim si interfuturi essent boni uiri,
 qui Imperatori recitarent, ut res posceret, disputa-
 tionū summas. Et Imperator dixerat, uelle se inqui-
 rere ueritatem. Futurum autem animum Imperato-
 ris mitiorem, si intelligeret nō tam absurda esse do-
 gmata nostrarum Ecclesiarum, ut à Pontificibus,
 monachis, & alijs sycophantis traducuntur. Ad-
 debat item, si colloquij huius deliberata referren-
 tur ad Principes quosdam, dicturos esse liberas &
 honestas sententias. Tandem igitur eò decur-
 ritur: assentimur Imperatori, ut hoc loco collo-
 quium instituat: sed ita, ut ne condantur flexilo-
 qui articuli, sed ut simplex ueritas patefiat. Et testa-
 tus est Imperator, uelle se inquire ueritatem: ac in
 delectu usus est hac æquitate. Ex pontificijs tres de-
 legit, Iulium, Eccium, & Gropperum. His addidit
 ex altera parte Philippum, Bucerum, & Nidanum
 pastorem. Petitum est, ut addātur principes seu gu-
 bernatores colloquij, & aliqui auditōres seu testes,
 ut acta cum Imperatori, tum alijs principibus fi-
 delius recitari possint. Delecti sunt gubernatores,

Dux

3

Dux Fridericus Palatinus, & Granuellus. Adiun-
cti auditores, Comes de Manderscheit, Eberhar-
dus Ruede, consiliarius Moguntini: cancellarius
Palatini Electoris, Saxonicus cancellarius, cancella-
rius Hassicus, Iacobus Sturmius Argentinenfis.

Initio congressus Dux Fridericus rursus adhorta-
tur delectos, ut sedatos ac pios animos ad tantâ de-
liberationem adferant, & dirimere controuersias
studeât. Narrat, ipsi Imperatori tot iam annos eam
rem maximè curâ fuisse, eoq; multorû doctorum
& bonorum explorasse sententiâs. Cum igitur qui-
dam exhibuerint ipsi scriptum, quod propter alio-
rum * concilijs durioribus antetulerint: uelle Impe-
ratorem, ut delectis liber ille proponatur, qui quasi
uiam monstret ad dirimendas controuersias. Liber
est exhibitus æquissima conditione, ut quæ non pro-
barentur nobis, dicere liceret: & censuram adde-
remus. Etsi autem tutius uidebatur nonnullis ex de-
lectis, percurrere Augustanam cõfessionem: tamen
cum alij librum anteferrent, & inciuile uideretur,
nolle inspicere scriptum propositum ab Imperato-
re sine iniquis conditionibus: conuenit, ut liber lege-
retur, & ordine dicerentur sententiæ. Initia non ha-
bebant controuersias, de conditione hominis, de la-
psu, de libero arbitrio, de causâ peccati, de uitio o-
riginis. De his locis tunc quidem rixæ nullæ fuerûnt.
Secutus est locus de reconciliatione hominis, seu iu-

6
fificatione, de quo farrago illa neutri parti satisfac-
ciebat, & quia nouas quasdam sententias cōtimebat,
& pleraq; erant obscura, impropria et flexiloqua:
ut aliàs uideretur rectè dicere, Fide propter Chri-
stum iusti sumus: aliàs contrà, propter donatas uir-
tutes sumus iusti: ut Thomas, seu ut Plato loquitur.

Scopito igitur libro, de summa rei libere dispu-
tatum est: & tandem ad formulã reuersum, in qua
recepta et explicata sententia est, Fide propter Chri-
stum gratis iustificamur, non propter uirtutes no-
stras. Cum de hoc loco conuenisset, redire ad li-
brum iussi sumus. Lectus est locus sequens de Eccle-
sia, ut facilius obtineri sequentia possent: insidiosè
addita est hypothesis, communem consensum & sy-
nodos legitimas non errare. Hic magnum certamè
ortum est. Cumq; per aliquot dies de hoc loco dili-
genter disputassemus, iussi sumus reijcere hanc par-
tem in aliud tempus. Lectus est locus de Sacramen-
tis, in quo cum uentum esset ad Cœnam Domini, or-
te sunt rixæ de conuersione substantiæ panis. Reie-
cta est et hæc disputatio in aliud tempus. Postea a-
cerima contentio de re non magna secuta est, An in
confessione, ut uocant, sit necessaria delictorum e-
numeratio. Defendebatur regnũ cōfessionis à nō-
nullis, uel propter autoritatẽ ordinis sacerdotum,
uel propter culmas monachorum. Sed ab alijs exhi-
bita est contraria sententia, explicata copiose. Agi-
tata

tata est & quæstio de Satisfactionibus, de quibus
formula proposita est à pontificijs breuis: & ut mo-
derata uideretur, ambigua. Sed cōcessum est, ut &
altera pars suam exhiberet sententiã. Ventum est
ad locum de gradibus & potestate Episcoporum,
ubi aliquid de potestate Romani pontificis signifi-
catum fuit. Adiecta erant & alia quæ uocabantur
in quæstionem. Tribuebat enim scriptum autori-
tatē Episcopis, ceremonias diuinitus institutas mu-
tandi. Id quidem interpretabantur de parte Cœnæ
Domini, adempta populo. Secuta sunt certamina
de inuocatione Diuorum qui ex uita discesserunt,
de applicatione Missæ, de priuata Missa, de usu in-
tegræ cœnæ Domini. In his materijs cum ij qui Au-
gustanam cōfessionem amplectuntur, disiderent à
libro illo, & à Pontificijs: concessum est ut contra-
riæ sententiæ exhiberentur. Reliqua erat in libro
longa recitatio ueterum Canonum, de coniugio sa-
cerdotum. Etsi autem liber eam causam reijciebat
ad deliberationem summorum gubernatorum: ta-
men significabat, cōiugium sacerdotibus conceden-
dum esse iuxta normam ueterum Canonum. Hic
adiecta est liberior sententiã à nobis. Tandem igitur
percurso libro, iussimus acta referre Imperato-
ri: ac reddito libro ostendere, de quibus locis conue-
nerit, & quæ controuersiæ non sint diremptæ. Etsi
fuius delecti ut inquisita ueritate, disidia tollere-

mus: tamen ut studium concordie ostenderet hi qui
Augustinam confessionem amplectuntur, de libro
non acerbam censuram egerunt, multa improprie di-
cta dissimularunt: quaedam donarunt aduersarijs,
quae tamen digna erant reprehensione. Sed semper
ita sensimus, non propter leues causas alenda esse
dissidia: tantum de magnis & necessarijs rebus pu-
gnandum esse duximus. Postquam Imperatori
liber redditus est, tentatae sunt per Marchionem Ioa-
chimum & compositiones reliquarum controuer-
siarum, de quibus articuli a nobis exhibiti erant.
Cumque cetera communia de utilitate concordie &
pacis, de ingentibus malis quae civile bellum comi-
tareretur, longa oratione commemorata essent: illud
tandem adiectum est, moliri Imperatorem nouam
Ecclesiae reformationem, & doctrinam de iusticia
fidei propagaturum etiam esse in ceteras regiones.
Haec tanta bona impediri, si ceteros articulos mor-
dicus retineremus, nec regrederemur aliquatulum
cessuri, non hostium improbitati, sed piorum in a-
lijs regionibus utilitati. Multi hac ratione moue-
bantur: bellum civile, quo nihil iniustius in hac ui-
ta cogitari potest, non stulte formidantes: nonnul-
li ex altera parte orationis moueri se significa-
bant, & censebant nostra moderatione inuitadum
& confirmandam esse uoluntatem Imperatoris, u-
niuerso orbi consulere cupientis, & quasi quoddam
aureum

9
aureum seculum promittentis. Ac disputabant, cum
singuli quædam dissimulenus amicorum uitia, unâ
cum celebratis, autoribus Augustino & alijs, alio
rum errores quos cōdonemus: posse etiam hoc tem
pore aliqua seu remitti, seu inuolui ac tegi, cū pro
pter nostras ciuitates & Ecclesias, in quibus uasti
tas futura esset: tum propter gentium, quæ tanquã
infirmæ inuitandæ essent, utilitatem. Nec leue fuit,
cum de re tanta sententiæ decernerentur. Nam alij
contrâ: Etsi propria Ecclesiarum & scholarum ex
cidia metuerent, ipsi tamen doctrinæ corruptelas
fugiendas esse sentiebant. Nec hi tantum eo moue
bantur, quòd omnibus periculis anteferenda sit ue
ritas: sed etiam hoc considerabant. Primum modera
tores pacem, quam ostendebant, non impetraturos
esse, nisi totum puræ doctrinæ genus abijceremus.
Deinde domesticum consensum tenendum esse, cum
constet plerosq; domi pacificationē hanc, uel cum
paucorum articulorum corruptelis cōiunctam a
sperrimè reprehensuros & improbaturos esse. Po
stremò, secuturas esse magnas in nostris Ecclesijs di
scordias. Illa uerò promissa de aureo seculo, & de
reformatione, non magnificiebant: quòd uideretur
esse, ut inquit Thucydides, *σχῆμα* τοιαύτων ο
λόγῳ*. Tandem igitur Marchioni responderijs delibera
tiones differendas esse, donec à Principibus in utraq;

10
parte sententiæ de prioribus articulis dictæ essent,
de quibus fortassis collocutorum iudicium neutri sa-
tisfaciat. Etsi autem tot cõtrouersie reliquæ non
erant diremtæ, tamen Cæsar iubet in senatu Princi-
pum sententias dici de libro. Hic dux Bauariæ Gui-
lelmus, recitat de scripto longam criminationem
eorum qui amplexi sunt Augustanam confessionē.
Deinde & hunc librum à Cæsare oblatum prorsus
reijcit. Censet nullam ullius opinionis correctionē
aut moderationē, nullam legum pontificiarum mi-
tigationem admittendam esse: nihil concedendū ad-
uersarijs, quod discrepet ab usitatis opinionibus,
aut ceremonijs cæterarum nationum. Hæc summa
fuit orationis domini Guilelmi, cui assentiebantur
pleriq; Episcoporum. Hos ut confirmaret Eccius,
misi ad senatum Principum breuem epistolam, in
qua improbat librum: ac testabatur, nunquam sibi
placuisse, propterea quòd errores nō serēdos con-
tineret: nec in loquendo sequeretur Theologorum
phrasin & consuetudinē. Dicuntur sententiæ mo-
deratiores à legatis Coloniensis episcopi, à legatis
Palatini, & à Marchione Brandenburg. Electores:
ut conciliati articuli comprobentur, ceteri reijcian-
ter ad synodum aut alium cõuentum. Hi enim dispu-
tabant, paulatim coituras in concordiam Ecclesias,
si æquitas adhiberetur: & cõscientijs piorum, quæ
desiderent quorundam rituum uitiosorum emenda-
tionem,

tionem, consulendum esse. Tertia fuit sententia no-
 strorum, Non reprehendi articulos cōciliatos, si ta-
 men in his quedam ambigua disertè explicarētur.
 Addebant & de controuersijs non direntis: se iudic-
 care articulos à nostris in colloquio exhibitos, ue-
 ros: et ita moderatè scriptos esse, ut sperent sanis iu-
 dicijs satisfacturos esse. Et quia iusserat Imperator
 exhiberi deliberationem de reformatione Ecclesiæ,
 adiecti sunt libelli de gubernatione Ecclesiarum.
 Cùm uerò Principū sententiæ inter se non congrue-
 rent, Imperator, ne de summa rei ipse statuere uide-
 retur, cardinalem Contarenum ipse adhibet. Hic
 ut honesto pretextu certamina finirentur, propo-
 nit scriptā sententiam, in qua iubet totam uel inte-
 gram causam seruari Romano pontifici, ac uetat
 in conuentu de his rebus iterum disputari. Et quia
 fuerat contentio de cōciliatis articulis recipiendis,
 quos uisus est antea Contarenus nō improbare: ad-
 ductus est importunitate Eccij, ut alterum scriptā
 proponeret, in quo disertè inquit, se de cōciliatio-
 ne non pronūciare, nec probare eos, sed relinque-
 re iudiciū Romano pontifici. Mirabatur multi Con-
 tarenum, cum et doctrinæ Christianæ peritissimus
 esse diceretur, et singulari grauitate et uirtute præ-
 ditus, non liberè profiteri quod sentiret. Nam cū
 omnes Christiani & intelligere communem Euan-
 gelij doctrinam debent: tum uerò maxime illis quæ
 primæ

primas in Ecclesia tenent, & gubernatores doctrinae esse uolunt, conuenit aperte suam sententiam ostendere. Nec continent articuli conciliati inanes argutias, sed res magnas, & Ecclesiae necessarias: ut de morbo originis, de libertate uoluntatis humanae, & fide iustificante propter Christum, de retinendis officijs Episcoporum & aliorum graduum Ecclesiasticorum. Sed quo consilio suam sententiam Contare nus occultarit, nihil ad nos attinet: sed euetus satis ostendit, eos qui sperarunt initio aduersarios nostros aliquam moderationem aut emendationem suarum opinionum admissuros, non satis prospexisse eorum uoluntates: tentados putarunt animos nostros, ut seu inclinatio quaedam, seu distractio fieret, posteaq; suum odium declararent: alij meliores, qui seruo moderationem aliquam expetunt, cum uiderent nec animorum concordiam uere coituram esse, nec semina eorum tolli, etsi receptae essent haec moderationes, minus succensebant nobis quod repugnaueramus. Audio & * cum uideret frustra tentatas esse has conciliationes, dixisse, Deum fortassis hos conatus impediuisse, qui arcano & mirabili consilio regit Ecclesiam: quod his moderationibus receptis, mala quaedam confirmata fuissent: & eorum stabilita potentia, qui errores praecipue defendunt. Deum uero orandum esse, ut ipse Ecclesiae opem ferat, & p[ro]p[ri]os cultus ac ueram doctrinam restituat.

Oratio

13

Oratio Philippi Melanchthonis ad Ca-
rolum V. Imperatorem, Anno 1541,
mense Martio, Ratis-
bonæ.

I. 25.

Inuictissime Imperator Auguste, Domine cle-
mentissime: Audiuius narrationem eorum qui ex
nostris ad colloquium delecti fuerunt, ex qua intel-
leximus, quæ controuersie agitate sint, quæ in Li-
bro mutata, quæ comprobata, & quæ non recepta
sint. Et animaduertimus, in quibusdā articulis adi-
tum ad concordiam factum esse. Quare & C. M. V.
gratias agimus, quod doctorum collatione, & ciui-
li modo, qui decet Ecclesiam, dirimi controuersias
Ecclesiasticas mauult: & precamur Deum, ut has
actiones ita gubernet, ut ueritas & doctrina saluta-
ris Ecclesie Christi magis illustretur. Dolendum
est autem, tantam esse temporum infelicitatem, ut
non potuerit de omnibus articulis rectè conueniri.
Loci quidam relictī sunt ambigui, quorum explica-
tio tamen necessaria est Ecclesijs. Hæc fortassis eò
acciderunt, quia difficile est uetustos abusus tolle-
re, quos alij propter diuturnitatem temporis & e-
xempla, alij propter alias causas defendūt. Neq; e-
nim negari potest, ante aliquot secula irrepisse in
Ecclesiam multos abusus: si nostrum testimonium
opponeretur pijs rectè sentientibus, etiam ad poste-
ritatem, Quale uinculum iniiceretur Ecclesie, si fa-
teremur

14.
teremur prorsus nullum ullius Synodi lapsum reprehendi posse? Ita & reliquæ materiæ ad uniuersam Ecclesiam pertinent, cui omnia membra hoc debent officium præcipuum: curam uidelicet seruandæ ueritatis. Vt Paulus letari se dicit, quòd immoletur, hanc ob causam, ut alij Deum uera fide colant. Quid in Ecclesijs nostrarum gentium & urbium, imò domesticis quam pie mentes imbutæ priore doctrina sanctarentur, si nunc ad approbandos abusus retraherentur? Quàm multi pij iuste nos increparent hac ipsa Pauli uoce: Cur nos à gratia Christi abducitis ad aliud doctrinæ genus? Postremo, nostrorum articuli ita moderatè scripti sunt, ut cum proferentur, saniores ubique intellecturi sint, nostras sententiâs nec absurdas, nec immoderatas esse. Quanquàm enim Liber, ut uideatur moderatior, quædam nimis horridè proponit, & alicubi manifesta uitia iubet tolli: tamen interim in plerisque articulis abusuum semina retinet, de quibus admoneri Ecclesias necesse est. Ceterum de articulis conciliatis maximè quidem optamus, ut hi propagentur in omnibus Ecclesijs, modò ut rectè & uerè intelligantur. Videmus autem collocutores nostræ partis, sine & studio concordie quædam breuius & improprie dicta præterijisse, quosdam etiam articulos non prætexijisse, & quædam ambigua reliquijisse. Iam cum constat, ambiguis & flexilouis articulis

non sedari, sed potius accendi certamina, sicut quorundam ueterum synodorum euentus ostendunt, opus erit in his iusta, propria & perspicua explicatio-
 ne. Nos enim sic intelligimus eos, ut in nostra Confessione & Apologia res eadem traduntur. Sed si aliam diuersam interpretationem adderent, reclamatione necesse esset. Nec sunt obscuræ aut intricatæ, aut perplexæ, aut absurdæ nostræ sententiæ. Totum enim hoc genus doctrinæ, quod in Ecclesijs nostris proponitur, & quod extat in confessione nostra & Apologia, doctrina est tradita in Euangelio, & consensu Catholice Ecclesie Christi, habetque eruditorum patrum uera testimonia, nec ab ea confessione discedimus. Quare si qui astute hos breues articulos in libro transformaret in falsas opinioniones, & à nobis taxatas, cum his non esset concordia. Denique indignissimum est Ecclesie, ludere ambiguum dictis, & condere articulos, qui opus habeant nouis articulis cõdientibus priores: sicut pisces sale opus habent, ut de legibus ambiguis Aristoteles dixit. Iussimus igitur nostros concionatores, qui ad sunt, addere huic nostræ responsioni eas particulas, in cõciliatis, quæ præcipue opus habent explicatio-
 ne. Oramus autem cum debita reuerentia C. M. V. ut hanc nostram responsionem profectam bona conscientia, & optimo studio erga Ecclesiam Christi & communem tranquillitatem, clementer accipiat. Dixi-

mus

mus bona fide, ut in re tanta fieri decet, quod senti-
mus. Magna res est Ecclesias gubernare, in qua cō-
scientiarum ratio habenda est. Quæ cum autorita-
te humana sine ueris rationibus coguntur, ijs non
tolluntur, sed augentur certamina. Ideo Deum ora-
mus, ut ueris modis aliquādo cōcordia perficiatur.

Serenissimo Regi Angliæ Philippus
Melanchthon S. D.

2, 26.

Serenissime rex, & domine clementissime. Etsi
me quædam grauissima cause hortabantur, ut lite-
ras ad R. M. T. darem, & nota mihi esset publica
omnium doctorum opinio de tua bonitate atq; cle-
mentia: tamē me à scribēdo pudor meus deterruis-
set, nisi me confirmasset D. Antonius doctor, ami-
cus meus: qui me etsi inspiciētem heroicæ uirtutes
tuas, tamen ita nunc accendit commemoratione lau-
dum tuarū, ut in spem uenerim, R. M. T. pro excel-
lenti sapientia atq; humanitate tua literas boni con-
sulturā esse, præsertim in quibus non solum de meo
officio, sed nonnihil de Republica scripturus essem.
At de me quidem dicam breuius. Quid in hac mea
& ingenij tenuitate & fortuna præstare possim,
quo meum studium erga R. M. T. declarare queam?
Ceterum ita semper iudicauī: Cum bono & saluta-
ri principe nihil sit amabilius, nihil diuinius: R. M.
T. ab omnib. bonis uiris propter excellētē in summa
potestate moderatōnē ac iusticiam merito aman-
dant

alam esse. Plurimum uero deberi R. M. T. à nostro ordine, & à literarum studiosis, quòd in ornandis excitandisque honestis disciplinis R. M. T. longè regum aliorum ac principū huius ætatis studium uicerit. Quia in re & facilitatem & sapientiam tuam admirari soleo. Quòd enim R. M. T. iudicauit curā literarum dignam esse magno Principe: uidit profecto, quantum Reipublicæ decus sit, quantum afferant momenti ad societates religionum, studia. Felicitas uero magna fuit, quòd eodē tempore iam multa egregia lumina ingeniorum tulit Anglia tua: ut numerare in his multos possimus, cōferendos cum summis uiris, qui unquā doctrinæ laude floruerūt.

Ac sepe cogitanti mihi de R. M. T. uenit in mentem, tale nunc aureū seculū esse tuæ Britannicæ, quale fuit olim Aegypti, regnante Ptolemæo Philadelpho: qui etsi opibus antecelluit omnes nō solum suæ ætatis reges, & res gessit bello egregias, tamen omnium gentium ac posteritatis etiam amorē hoc nomine præcipuè meruit, quòd literarum studia fouit ac prouexit. Itaq; ut Ptolemæo & cæteris regibus, quorum beneficio cōseruatae sunt honestæ artes: ita R. M. T. hoc nomine plurimum debet uniuersum genus humanum. Hæc sunt eruditorū omnium in Germania iudicia. Cum igitur erga studiosos sit tanta beneuolentia R. M. T. non dubitauit ad R. M. T. scribere, ut ostenderem, quantum cupiam tali re

18
gl' commendatus esse. Scio R. M. T. fide ac studijs ho-
mines metiri, non fortuna. Ideo me commendo R.
M. T. tanquam præcipuo ac penè unico literarum
patrono: & omne meum studiū atq; operam quan-
tum quidem in hac ingenij mediocritate præstare
possum, ad R. M. T. defero. Sed non tam meam cau-
sam agere institui, quàm publicam literarum: qua-
rum ut hoc tempore periculum R. M. T. cōsideret,
uehemēter oro. Non solum enim in cæteris regnis,
sed etiam in ipsa Germania literæ contemptæ sunt,
iniquis hominum iudicijs: & uocantur in odium,
propter religionis controuersias. Erit igitur sa-
pientiæ tuæ, eo maiore benignitate istis recta studia
excitare, & pulsas Musis hospitium præbere. Scimus,
& olim cum propter arma Gothica penè extin-
ctæ essent in Europa literæ, ex insula tua rursus in
totum orbem propagatas esse. Hac de re, de uniuersa
posteritate, de Ecclesia mereri R. M. T. poterit.
Nec uerò dubito, quin & ipse religionum contro-
uersiæ mitigarentur, si R. M. T. auctoritatem suam
conferret cum ad Reges cæteros ad moderationem
flectendos, tum uerò cum doctis hominibus de ge-
nere doctrinæ deliberaret. Nam & illud minime
obscurum est, in Ecclesia abusus quosdam non dis-
simulandos irrepfisse: neq; tamen operam dare Re-
ges ut extet aliqua simplex & certa doctrinæ for-
ma. Discordia publica præbet locū interdum etiam
indoctis

Indoctis & malis, qui regū iracundiam accendunt.
 Sed tamen erat adhibenda diligentia, ne interim si-
 mul bonæ res & utiles Ecclesiæ opprimerentur: ne
 in bonos exereceretur crudelitas. Grauiſimè Poe-
 ta inquit, cum de sedâdis populi motibus loquitur:
 Tum pietate graue, ac meritis si fortè uirum quens
 Conspexere, silent, arreclisq; auribus astant:
 Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.

Virum enim pietate grauem, ac meritis, ad com-
 ponenda disidia uult accedere: qualis est R. M. T.
 quæ cum etate, sapiëntia, doctrina antecellat ceteris
 regibus: tantum adferet ad hanc causam authoritatis,
 quantum alius nemo.

Illâ autem oratione apud R. M. T. non est opus,
 quàm gloriosum sit regi, de uniuersa Ecclesia, de toto
 genere humano bene merevi. Intelligit enim R.
 M. T. pro sua excellenti sapiëntia, & hanc curam di-
 uinius esse regibus mandatam. quodq; eternam ac
 ueram gloriam apud omnes gentes hoc beneficium
 pariturū sit. Quare R. M. T. propter Christum oro,
 ut hanc cogitationem suscipere uelit, & curam
 de regum uoluntatibus flectendis ad moderationē,
 ne pariter boni & mali sine discrimine trucidetur:
 & de Dei gloria ornanda. Postremò oro, ut R. M.
 T. meas hæc literas, simplici animo ac bono studio
 scriptas, boni consulat. D. Antonius, summa fide
 & diligentia, de certis articulis nobiscum disputauit,

b 2 uit,

uit, de quibus meum iudicium ipsi perscriptum de-
di. De quo hoc testatū uolo, me non ita amare meū
iudicium, quin si quid reprehenderent aliquot boni
uiri & docti, re communiter deliberata, ipsorū sen-
tentiam meæ anteferre uelum. Christus seruet R. M.
T. incolumem, ad salutem plurimarū gentium. Ex
nostra Academia Vitebergensi, die 13 Martij, An-
no 1535.

Eidem.

Inclyte & clementissime Rex. Quod Regia Ma-
iestas tua non solū amplissimo munere, sed etiam
literis, in quibus illustre testimoniū est beneuolen-
tiæ R. M. T. erga me, declarat, sibi officium meum
in dedicando placuisse: multis de causis letor. Pri-
mū enim, quid mihi priuatim accidere potest ho-
norificentius, quā quod grauissimo iudicio sa-
pientissimi regis ornatus sum? Deinde hoc nomi-
ne gaudeo, R. M. T. non abhorrere à meis scriptis:
quod spero, postquam intellexerit, ea quæ doce-
mus, Ecclesiæ necessaria esse, magnum momentum
allatum esse ad ornandam gloriam Christi: & alle-
ctandos ad moderationem ceteros reges, quorum
iracūdia sine modo aduersus studiosos puræ doctri-
næ exarsit. Atq; hanc spem meam ualde confirma-
runt literæ R. M. T. in quibus planè testatur R. M.
T. se nunquā defuturam ijs cōsilijs, quæ ad gloriam
Christi illustrandam suscipimus. Quæ uerba cum
legeremus

I. 27.

U. Nr. 944.
loci p. 74.

legeremus ego & pleriq; alij, hunc animum R. M. T. maximis de causis gratulati sumus uniuersæ Ecclesie Christi. Scio R. M. T. pro sua excellenti sapientia intelligere, quàm gloriosum sit, & dignum summis heroibus, ueram religionem propagare, & publicis uitijs mederi. Ideo nõ puto hac in re mea adhortatione opus esse. Tantum agam gratias R. M. T. & quòd meum officium probat, & significacionem ostendit minimè obscuram singularis beneuolentia erga me: quam tanti facio, ut libenter profitear me uicissim R. M. T. debere omnia studia mea, & (si quæ sunt) ingenij uires omnes. Vtinam uerò mihi tantum ingenij & doctrinæ esset, ut aliquo officio amorem erga R. M. T. & gratitudinè meam declarare possem. Illud certè efficiam, ut intelligi possit, non deesse mihi uoluntatè ac studium declarandæ gratitudinis R. M. T. tanquã optimo principi, & cupido iuuandæ uniuersæ Ecclesie. De cæteris rebus scripsi ad clarissimum D. secretarium supremum. Alexandrũ Alesium R. M. T. propter egrègiam ipsius fidem & doctrinam, & in omni officio diligèntiam commendo. Bene & fideliter ualeat R. M. T. Ex secessu scholæ Vuitebergenfis, Calend. Decembris, Anno 1535.

Eidem.

Inchlyte et serenissime Rex. Clementer acceperunt aliquot Romani Imperatores, Adrianus Pius, &

b 3 deinde

I, 28.

Deinde fratres Verus & Marcus, apologias Chri-
 stianorū: quæ quidē tantū apud illos moderatos
 principes ualuerunt, ut eorum iracundiam aduer-
 sus Christianos lenirent, & atrocium delictorū mi-
 tigattonem impetrarēt. Itaq; postquam est lis con-
 tra piam doctrinā & Ecclesiæ necessariam, quam
 profitemur, rogo ut R. M. T. benignē hanc nostrā
 querelā & legat & consideret: præsertim cū non
 solum nostra causa, sed multo magis propter publi-
 cam Ecclesiæ salutem, hoc ad te scriptum institue-
 rim. Cū enim illi Ethnici principes defensiones
 nostrorum & admiserunt, & approbauerunt re-
 gi Christiano & uersato in studijs sacrarum litera-
 rum: decorum est & te audire piorum in Ecclesia
 querelas & admonitiones. Scribo autem eo ad te li-
 benius, quia antea cum singulari beneuolentiæ si-
 gnificatione meas literas accepisti. Et in hac causā
 spem aliquam mihi facit, te non grauatim hæc le-
 cturum esse, quod phrasis ostendit, Episcopos haud
 dubiē authores esse articulorum istic editorum, nō
 te. Etsi, ut sepe accidit laudatissimis principibus*
 ut suffragia accederent: ut Darium sapientem &
 iustum, impulerunt tamē satrapæ ut Danielem leo-
 nibus obijceret. Nunquam autem indecorū fuit bo-
 nis principibus, corrigere iniustam asperitatem, &
 (ut dicitur) habere *δευτέρας φρονησας*, hoc est,
 secundas deliberationes, Sapientissima ciuitas Atti-

ea decretum fecerat, recuperata Mitylena, quæ de-
 fecerat, ut ciuibus omnibus interfecis, omnis urbs
 deleretur. Nauiſ missa eſt, quæ ad exercitum hæc
 mandata adferebat. Poſtridie iterum relicto nego-
 cio, ab iſſdem iudicibus fit cõtrarium decretum, ne
 pœna uagaretur per omnes: ſed prius authores de-
 ſertionis plecterentur, & ciuitas ſeruaretur. Miſſa
 eſt igitur altera nauis, quæ properare iuſſa eſt, ut
 priorem anteuerteret: ſicut accidit. Nec puduit ci-
 uitatem tunc quidem late regentem, publicè corri-
 gere prius decretum. Multa huius generis exem-
 pla extant, quorum pleraq; nota eſſe tibi non dubi-
 to. Ac de Eccleſia ſæpiſſimè correxerunt edicta
 ut Nabuchodonosor, Darius. Aſſueri nomine edi-
 ctum fuerat decretum de interficiendis Iudeis: id
 poſtea retractatũ eſt. Ita ſua edicta Adrianus et An-
 toninus correxerunt. Quanquam igitur extat
 edictum in Anglia factum, quod ſupplicium mina-
 tur alienum à conſuetudine ueræ Eccleſiæ, & alie-
 num à Canonibus: tamen exiſtimauĩ adhuc licere
 nobis deprecari hanc aſperitatem. Eaq; in re non
 tantum periculo eorum qui nobiſcum ſentiunt mo-
 ueor: ſed doleo, te alienæ ſententiæ atq; impietatis
 miniſtrum fieri. Doleo à te Chriſti doctrinam arce-
 ri, ſtabiliri uitioſos ritus, cõfirmari libidines. Au-
 dio uiros excellenti doctrina & pietate præditos,
 Latimerum, Saxionum, Cramerũ, & alios teneri

in custodijs: quibus opto animum ac robur dignum
 Christianis. Etsi autem ipsis quidem nihil melius ac
 cidere, aut gloriosius potest, quam ut in manifesta
 ueritatis confessione mortem oppetant: tamen nol-
 lem R. M. T. sanguine talium uirorum respergi, nol-
 lem hæc Ecclesiæ uestre lumina extinguere, nollem
 impietati & uirulentis ac pharisaicis odijs inimico-
 rum Christi te morem gerere. Nollem præberi uo-
 luptatem Antichristo, qui gaudet in suum sinum, te
 iam aduersus nos pro ipso arma gerere: ac sperat
 Episcoporum opera se facile professionem, ex qua
 honestus & pijs consilijs deturbatus est, aliquando
 recuperaturum esse. Videt Episcopus ad tempus a-
 morem gerere uoluntati tuæ, sed æterno & perpe-
 tuo foedere cum Romano pontifice coniunctos es-
 se. Norunt has artes pontifices: ex multis sæuis-
 simis tempestatibus eluctati sunt, ante hæc secula, con-
 tando. Meminerunt uim, rem maximam, temporū:
 cogitant illud,

Multa dies, uanusq; labor mortalibus æui
 Rettulit in melius. —

Multi boni & docti uiri in Germania spem con-
 ceperunt, fore ut autoritas tua etiam ceteros reges
 mutaret, ut tandem indignam crudelitatem princi-
 pes Germaniæ deponerent, & de emendandis erro-
 ribus deliberarent. Huius sanctissimi & pulcherri-
 mi consilij ducem atq; authorem te fore statuebant.

Se d

Sed nunc præiudicio tuo nos non leue uulnus accipimus. Confirmatur ceterorum regum iracundia: augetur pertinacia impiorum: stabiliuntur ueteres errores ingentes. Sed illud haud dubiè contendunt Episcopi, se non errores, sed ueras sententias & ius diuinum tueri. Et quanquam non ignorant, te eo ipso cum iure diuino & Apostolica ecclesia pugna-
 re: tamen homines astuti possunt inuenire bellas interpretationes, & ut uocat Euripides, σοφὰ φάσμανα, quæ in speciem excusare errores & abusus uidentur. Hæc sophistica nunc nõ tantum in Anglia habet admirationem sapientiæ, sed Romæ dominatur: ubi cardinalis Contarenus & * Soletus N. nouis facis tingunt abusus. In Germania etiam multorum nobilium animos hæc sophistica deprauauit. Itaq; nihil moror, his præstigijs istic moueri plures. Et quanquam tibi nec eruditionis iudiciũ deest: tamen & sapientes speciosis persuasionibus à ueritate abducuntur. Laudatur illud Simonidis, qui summis uiris suæ ætatis, Themistocli et alijs, familia ris fuit: Opinio sepe uim adfert ueritati. Sæpe magis speciosa est falsa opinio, quàm ueritas. Idq; maxime in religionis controuersijs accidit, ubi diabolus se in angelũ lucis transformat: ornat quibus potest facis falsas opiniones. Quam concinna est Samofateni cauillatio de dicto Iohannis, In principio erat uerbum? Et tamen plena est impietatis. Sed

omitto aliena exempla. In ipso decreto, quàm multa sophisticè & insidiosè posita sunt? Confessio (inquit articulus) necessaria est, & retinèda. Cur non àsertè dicit, necessaria iure diuino enumeratio delictorum? Sciebant Episcopi hanc sententiã falsam esse: ideo generaliter uerba posita sunt, ut offundatur caligo plebi. Cum audit necessariã esse cõfessionem, intelligit enumerationẽ iure diuino necessariã esse. Similes præstigie sunt in articulo de priuatis missis. Et si initium planè falsum est, Neesse est retinere priuatas missas: quis sic sensit annis amplius quadringētis post Apostolos, cum nullæ essent priuatae missae? Sed postea sequuntur sophismata, ut populus per eas recipiat diuinas cõsolationes & beneficia. Cur nõ addunt, quas cõsolationes, quæ beneficia? Non nomināt Episcopi applicationẽ & meritum: quia sciunt defendi nõ posse. Ludunt uerbis, ut elabi possint, si applicatio uituperaretur. Et tamẽ à populo applicationẽ intelligi uolunt. Volunt cõfirmari per suasionẽ idololatricã meritum: hoc sacrificiũ alijs remissionẽ culpæ, alijs leuationẽ omnium calamitatum, deniq; lucra in negocijs conferre, & quicquid adfixit hominum sollicitudo. Similis est sophisticæ, cum dicunt, coniugiũ sacerdotum pugnare cum iure diuino. Non ignorant Pauli locum: Oportet Episcopum esse unius uxoris uirum. Quare sciunt, sacerdotibus cõcedi coniugiũ iure diuino. Sed quia nõ aiunt

accessisse

accessisse uotum, ludunt uerbis, nõ dicunt uoto im-
 pediri coniugium sacerdotũ in iure diuino. De-
 inde quantum impudentiæ addunt, cum iubent dis-
 solui coniugia: cum tamen uotum sacerdotum; & si
 quid esset, aut si ualeret, tantum eatenus eos obliga-
 ret, ne in ministerio manerent, si ducerent uxores.
 Hanc esse Synodorum & Canonum sententiã, ma-
 nifestum est. O sceleratos Episcopos, õ impuden-
 tiam Vintoniensis, qui his fucis arbitratur se ocu-
 los Christi & omnium piorum iudicia in toto or-
 be terrarum fallere. Hæc recitauit, ut deprehensa
 sophistica, iudices de uoluntate & consilio Episco-
 porum. Nam si candidè & ex animo ueritatem
 quaerent, nõn his fucis & imposturis uterentur.
 Est autem cum in cæteris negocijs, illiberalis & di-
 gna odio sophistica: tum uerò maximè fugienda in
 religionibus, in quibus impietas est summa, corrup-
 pere & contaminare cœlestia dicta. Itaq; ab hoc ar-
 tificio diabolus nomẽ habet; cauillationib; & præ-
 stigijs excutit hominibus uerbum Dei. Cur Episco-
 pi non ingenuè fatentur, se doctrinæ & cultuum e-
 mendationem nullam permissuros? quia sit labefa-
 ctura ipsorum dignitatem, opes & uoluptates. Cur
 cæteri, qui sunt suffragantes, non apertè dicunt se
 retinere præsentem formam Ecclesiæ, propter uti-
 litatem, tranquillitatẽ & splendorem? Hæc fateri,
 esset ingenuitas. Nunc dum dissimulant studium ue-
 ritatis

ritatis & pietatis, ad singunt inepta sophismata: & tamen uoluntatem produnt, nec sophismata illa tegunt errores. Sunt enim falsi & impij articuli in illo edicto, quātum uis speciose propositi. Quare optandum erat, Episcopos meminisse cœlestem comminationem apud Esaiam: *Ve uobis qui leges iniquas cōditis. Quid facietis in die uisitationis & calamitatis uenturæ? & c. Ve qui dicitis malū bonū, & bonū malum.* Accedo igitur ad res ipsas. Negari non potest, diuturnas et horribiles tenebras in Ecclesia fuisse, Traditiones humanæ nō tantum fuerunt carnificina piarum mentium: sed (quod est indignius) fuerunt cultus multipliciter uitiosi. Erant uota, donaria templorū, uestitus, ciborum delectus, battologiæ precum, indulgentiæ, honos statuarum: colebantur sancti manifesta idololatria: ignorabantur ueri cultus Dei, et uera opera. Deniq; magna si militudo erat ethnicarum religionū, & Romæ adhuc est. Erat ignota doctrina uera de pœnitētia, de remissione peccatorum, quæ fide in Christum contingit: de iusticia fidei, de discrimine legis & Euangelij, de usu sacramētorum. Clauēs translate erant ad tyrannidem pontificum constituendā, longè anteferebantur politicis officijs ceremoniæ humanæ. Ad hos errores accedebant uitia contaminata libidinibus, propter legē de cœlibatu. Ex his tenebris Deus non nihil euoluit Ecclesiam, repurgata doctri-

na. Fatendum est enim, non humana diligentia deprehensos esse tam inueteratos errores: sed Dei donum est hæc Euangelij lux, quæ Ecclesie rursus ostensa est. Nam S. Paulus uaticinatur, postremis temporibus certamina uehementiora pijs fore cum Antichristo: & Antichristum stipatum satellitio ingenti episcoporum, hypocritarum, principum, aduersaturum esse ueritati, & interfeciturum pios. Hæc fieri nunc, res loquitur ipsa. Romani episcopi tyrānis partim inuexit errores in Ecclesiam, partim cōfirmavit: & nunc tuetur uirilius, ut prædixit Daniel. Gaudebamus autem te ab illo seiunctum esse: ac sperabamus fore, ut Anglica ecclesia refloresceret. Sed Episcopi tui non sunt auulsi à Romano pontifice. illius enim idololatriæ, errores, uitia tuentur. Nam articuli editti astute delecti sunt: cōfirmant omnes humanas traditiones, cum stabiliant precipuè uota, cœlibatum & cōfessionem. Muniunt non solum auctoritatem, sed omnes errores, cum retinent priuatam missam. Ita arte cauerūt, nulla ut emendatio institui possit. Hoc egisse episcopos, res ostendit ipsa. Quis autem non doleat, sic opprimi gloriam Christi? Etenim, ut dixi, nō solum de his articulis, quorum ibi mentio, agitur. Opprimuntur articuli ceteri purioris doctrine omnes, si cultus humani necessarij & retinēdi sunt. Cur inquit Christus, Frustra colunt me mandatis hominum? Cur tō

tios

ties detestatur Paulus humanas traditiones? Non e-
 nim certe peccatum est, instituere cultus sine man-
 dato Dei, aut tales cultus defendere. Hanc auda-
 ciam Deus horribiliter detestatur, qui uult agno-
 sci in uerbo suo, non uult fingi religiones humano
 arbitrio: alioqui omnes omnium gentium religio-
 nes essent probandæ. Non innitaris, inquit textus,
 prudentiæ tuæ. Sed Christū misit: hunc iubet audi-
 re, non hominum astutorum inuēta, qui religiones
 attemperant suis utilitatibus. Enumeratio delictor-
 rum in confessione, ut constat, sunt cultus ab homi-
 nibus instituti. Etsi enim Coena Domini à Christo in-
 stituta est: tamen priuata missa est impia profana
 coena Domini. Nam in Canone quantum est sce-
 leris? qui inquit, hic offerri Christum, & hoc opus
 sacrificium esse pro alijs: id quod nullo modo esse
 potest, sed idololatria manifesta est, et opprimit do-
 ctrinam de fide, de uero usu sacramēti. Fide in Chri-
 stum iustificamur, non opere sacrificuli, & Coena in-
 stituta est, ut minister alijs porrigat, qui agētes pœ-
 nitentiam admoneātur, ut credant uerè ad se perti-
 nere promissiones Euangelij. cum hic proponatur
 testimoniū, nos fieri membra Christi, & ablutos es-
 se sanguine Christi. Ab hoc usu, qui institutus est in
 Euangelio, & obseruatus in ueteri Ecclesia annis
 amplius treccētis, non licet discedere. Impietas enim
 est trāsferre ritum diuinum ad alios usus, iuxta se-
 cundum

secundum præceptū Decalogi. Quare cū missæ pri-
uate cum multis modis, oblatione, sacrificio, appli-
catione, denique alijs modis longissimè discesserint
ab instituto Christi, nō retinendæ, sed abolendæ sunt.
Fugite, inquit Paulus, idololatriā. Est autem multi-
plex idololatria in priuatis missis, quam quidē pon-
tifices tueri postremis temporibus non mirū est.
Quia ait Scriptura, insignē idololatriā regnaturā
esse in loco Ecclesiæ, sicut Christus significat, in-
quien s: Cum uidebitis abominationē desolationis,
quæ dicta est à Daniele propheta, stantē in loco san-
cto, qui legit intelligat. Et Daniel cap. ii. Et Deum
in loco suo uenerabitur: et Deum, quem nesciue-
runt patres eius, colet auro, argēto, lapidib. precio-
sis. Vterq; locus de missa cōcionatur. Hunc cultum,
hanc tetrā prophanationē sacramenti, abominabi-
tur Deus. Sunt enim manifesta flagitia in hoc ritu.
Cōfertur ad quæstū, cogūtur indigni sumere, uel si
nolunt. Applicant uiuis et mortuis: promittunt alijs
faustā nauigationē, alijs alia. Hæc sunt aperta flagi-
tia. Sed nō minus reprehēdenda sunt, quæ imperitè
non cernūt. Non sunt humano arbitrio insituēdi ri-
tus sine mandato Dei. Quare errāt homines, cū of-
ferūt sine mādato Dei, cū ex hoc opere faciūt sacrè
ficiū: imaginātur priuatas missas faciēdas esse, quia
hoc ritu Deus coli uelit. Et uidemus auro et argēto,
apparatu, sumptu ingēti missas seruari, sacramētū
circum-

circumferri, adorandum in auro & argento: cum ad hunc usum non sit institutum sacramentū. Quare cum mandatum Dei iubeat fugere idololatriam, non erunt retinendæ priuatæ missæ. Ac miror cur dixerint, necessariò esse retinendas: cum constet, olim nullas fuisse. An deerat puriori Ecclesiæ annis trecētis post Apostolos, res necessaria in cultu Dei? Quid potest dici absurdius? Videmus acerrimis studijs defendi priuatæ missas. Quod fit magis ab alijs, qui seruiunt uulgi adfectibus, quod ægrè sibi præripi hoc præsidium, ut existimo, patitur, quàm uera aliqua ratione. Sed tamē firma ac perspicua causa est cur abrogari debeant. Primum enim applicatio haud dubiè est impia: non meretur alteri gratiam opus sacrificuli, sed sua quisque fide iustus est. Nec uult Deus quenquam considerare suæ siue iusticie, siue ceremoniæ ulli. Applicatio pro mortuis est plena erroris, & frustra hic finguntur sophismata ad excusandam applicationem. Nemo ex populo aliter sentit, quàm hoc opus prodesse uniuersæ Ecclesiæ. Ipse etiam missæ hoc profitentur, quòd ludunt uerbis quidam astuti, qui negant se applicare causas, cum sciant suo factò cõfirmari populi errores, etiam si ipsi aliter sentiant. Quanquam quotus quisq; aliter sentit? Absit dissimilitudo à diuinis ritibus: utamur eis, ut docet Sacre literæ, & ut mos fuit primæ Ecclesiæ aliquot seculis. Cur hominum

audacia

audacia discessit à ueteri more? Cur nunc defenditur aliorum erratum, qui mutauerūt Christi institutum? Jam etiamsi fingat aliquis se non applicare: tamen ita cæremoniã scorsim facit, ut existimet hanc oblationẽ esse cultum, quẽ Deus requirat. Id quoque improbandum est: Quia non sunt instituendi cultus humano arbitrio, sine mandato Dei. Quare obsecro per gloriam Christi, ut in Missa non defendas articulum illius decreti: sed finas rem diligentius à pijs et doctis deliberari. Nostri habent euidentis et firmum testimonium primæ Ecclesiæ, quod non dubito omnium posterorum iudicijs opponere, qui ueterem doctrinã, ueteres ritus multis erroribus contaminauerunt. Reliquis articulis non opus est longa disputatione. Vota impia, ficticia, impossibilia non sunt seruanda. Non dubium est, omnium deuotus hanc esse persuasionem. Nec opera ab hominibus instituta esse cultus Dei. Sic sentiunt etiam, qui modestissime loquuntur. Alij plus eorum addunt, hæc opera esse perfectiones, mereri uitã eternam. Porro has opiniones taxant diuine literæ. Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominũ. Et Paulus ait, has ipsas obseruationes esse doctrinas demoniorum: quia tribuunt humanis artibus falsum honorem, quod sint cultus: obscurant fidem, et ueros cultus. Item ad Colossenses ait: Nemo uos decipiat simulata humilitate. Quare decreta facitis? Ergo

hæ ipse humanae traditiones sunt re ipsa impij cultus. Accedunt deinde alia multa vitia. Totum genus vitæ monasticæ, quâ tum habet superstitionum, profanationes missarum, inuocationes sanctorum, uersutus, ciborum delectus, superstitiosas preces sine modo. Hæ causæ singule sufficiunt, quare uota sint irrita. Quid quod maxima pars inuitatur ad hoc genus, propter culinas? Præterea uotum cœlibatus non est omnibus possibile, ut Christus ipse inquit: Non omnes capiunt hoc. Rescindenda autem sunt uota, quæ sine peccato præstari non possunt. Sed hæc satis explicata à nobis alibi sunt. Valde autem miratus sum, uotum sacerdoti in Anglico decreto arctius etiâ astringi, quàm uotum monachorû: cum Canonones ipsi tantum eatenus uoluerint obligatum esse presbyterum, si sit in ministerio. Planè cohorrui legens hunc articulum. Prohibet matrimonia, & contracta dissoluit, & addit poenam capitalem. Est autem aliqui interfecti sunt sacerdotes pij propter cœiugium: tamen legem hanc adhuc nemo scribere ausus est. Videbant enim pleriq; omnes sanos & moderatos hanc crudelitatem detestatos esse: uerebantur etiâ iudicia posteritatis. Quis credat in Ecclesia, in qua lenitas præcipua erga pios esse debet, tantam posse existere seuitiam, ut capitales pœnæ constituantur in homines pios, propter cœiugium?

At uiolant uotum, id enim allegaturos opinor
episcopos.

episcopos. Primum id uotum (ut dixi) irritum
 est, cum sit falsus cultus, & sit impossibile. Deinde
 etiam si ualeret, tamen non obligantur discedentes
 à ministerio. Postremò, si hic uellent consultum con-
 scientijs Episcopi, deinde ordinaret presbyteros si-
 ne uotis. Sicut constat ex ueteribus canonibus olim
 multos sine uotis ordinatos esse: & hos, cum postea
 ducerent uxores, mansisse in ministerio, ut testatur
 c. diaconi. dist. 28. Profectò, quid queratur, aubi-
 to. Non enim articulo hoc iusticiam accusare pos-
 sum. Nemo ignorat mandatum Dei: Propter forni-
 cationem habeat quisq; uxorem suam. Nemo nõ ui-
 det qualis sit uita celibum. Bonorũ querela nota
 sunt: malorum turpitudò maxima est. Sed fortassis
 Episcopi illic Epicureas opiniones habent: iudicant
 Deum non offendi libidinibus. Quod si sentiunt,
 difficilem nos quidem causam agimus apud tales iu-
 dices. Scis ecclibatam aptiorem esse ad splendo-
 rem Episcoporum & collegiorum conseruandum,
 & ad opes tuendas. Et hanc opinionẽ quibusdam
 esse causam, cur tantum perhorreant à coniugio sa-
 cerdotum. Sed ò miseram Ecclesiam, si seruire le-
 ges non ueritati, non uoluntati Dei, sed iniustis libe-
 dinibus coguntur. Errant, qui putant sibi licere
 leges condere, pugnãtes cum mandato Dei, cum iu-
 re nature, modò sint utiles ad opes tuendas. Et
 doleo profectò ex animo & tuam uicem, Rex inely

te, & uicem Ecclesie Christi. Ostendis te Romani episcopi tyrannidem improbare, & uerè cum uocas Antichristum: interea eas leges Romani Antichristi, quæ sunt nerui potentie ipsius, defendis: ut sunt priuata missæ, cœlibatus, & cæteræ superstitiones. Minaris atrocissima supplicia uiris bonis, & membris Christi: opprimis illucentem in Ecclesijs tuis ueritatem Euangelij. Hoc non est Antichristum tollere, sed confirmare.

Obtestor igitur te propter Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, ne conscientiam tuam horum articulorum defensione polluas, quos Episcopi de priuatis missis, de confessione, de uotis, de cœlibatu sacerdotum, de prohibitione integri sacramenti ediderunt. Non est leue peccatum, idololatriam, errores, crudelitatem, libidines Antichristi stabilire. Si nunc haberet Romanus episcopus synodum, quos articulos præcipuè conderet, uel orbi terrarum imponeret, nisi illos ipsos quos recensent Episcopi tui? Agnosce, quæso, diaboli insidias, qui quidem in primis gubernatores adoriri ac tentare solet. Et cum sit hostis Christi ab initio mundi, præcipuè hoc molitur omni uasfricte, ut Christum contumelia adficiat, sparsis impijs opinionibus, & excitata idololatria. Deinde ut iniustis cædibus & libidinibus polluat humanum genus, & potètum uiribus: ut historie omnium temporum ostendant,
magna

magna imperia seuisse in Ecclesiam. Sed tamen aliquos principes ab illo gigantum exercitu adduxit ad Ecclesiam, & agnoscere ueram doctrinam & ueros cultus uoluit. Vt Abraham erudijt Abimelech, Ioseph Aegyptios reges: postea Dauid, Iosaphat, Ezechias, Iosias excelluerunt pietate: Daniel flexit ad agnitionem Dei reges Chaldaeos & Persicos. Dedit & Britannia pium principem orbi terrarum Constantinum. In hoc te coetu potius optarim, quam inter hostes Christi, contaminatos idololatria, & resperfos sanguine piorum: de quibus Deus poenas sumit, ut saepe concionantur & ostendunt multa exempla. Rursus igitur te propter Dominum nostrum IESUM CHRISTUM obtestor, ut decretum Episcoporum lenias & emendes: eaque in re Dei gloriae seruias: & consulas tuae & Ecclesiarum tuarum saluti. Moueare uotibus multorum piorum in toto orbe terrarum existentium, qui optant ut aliqui reges conferant auctoritatem suam ad ueram Ecclesiae emendationem, & ad tollendos impios cultus, ac propagandum Euangelium, qui sunt uera Christi membra. Et si non mutabitur decretum, sine fine grassabitur in Ecclesia seuitia Episcoporum. Hos enim habet diabolus odij sui aduersus Christum & furoris administratos, hos impellit ad Christi membra trucidanda. Horum impias & crudeles sententias & sophisticas cauillationes, misericordie

cordia uere & iustissime deprecationi ut non anteferas, omnes pij orant, & obtestatur. Quod si impetrabunt, Deus haud dubie ingentia premia tibi pro pietate reddet, & piorum literis & uoce uirtus tua celebrabitur. Christus enim iudicaturus est bene & male meritos de Ecclesia. Et cum uincant litera, extabit ad posteritatem memoria rerum tantarum: & cum Christi glorie seruiemus, ut Ecclesie nostrae sint Christi Ecclesie, non deerunt qui pie cause patrocinari, bene meritos debita laude ornare, & crudelitatem uituperare poterunt. Circumiuit Christus & furians, sitiens, nudus, conquerens de pontificu rabie, & multoru regum iniustissima seuitia, petens ne lacerentur corporis sui membra, sed ut defendantur uere Ecclesia, ornentur Euangelium. hunc agnoscere, ex corde fauere, pij regis est officiu, & cultus Deo gratissimus. Bene uale, i. No uembris, Anno 1529.

7. Str. 2. 7. V. 66.

I, 29.

Franciscus Dei gratia Francorum Rex, dilecto nostro Philippo Melancthonio S. D.

Singulare tuum ad sedandas eas que in doctrinam Christianam inuectae sunt altercationes, studium intellexeram antea quidem ex Guilelmo Belaio Langio, cubiculario atque consiliario nostro, quo ego precipue sum usus ad eam rem administratore atque interprete. Nunc uero ex literis ad eum

eum tuis, & sermone redeuntis à te Barnabæ Vor-
cum fuisse Voræi intellexi, te etiã hoc laboris per-
libenti animo suscepturum, ut ad nos primo quoq;
tempore te cõferas, deq; unione doctrinarum cum
aliquot nostratibus Doctoribus hic apud nos co-
ram differas: atque rationes meas, * quò resarciri
possit pulcherrima illa Ecclesiasticæ politix harmo-
nia, qua una * & cum ego mihi nihil unquam quic-
quam maiori cura, studio & sollicitudine animi cõ-
plectendum esse duxerim, committere nolui, quin
hunc statim Voræum Fossam ad te dimitterem, cum
his uelut publicæ fidei obsidibus literis: obtestarer
etiam, abduci te ullius persuasione ut ne sinas, ab
hoc pio sanctoq; instituto. Venies omnino mihi gra-
tissimus, seu priuato tuo, seu publico uestrorum no-
mine adueneris: meq; re ipsa experieris, ut priua-
tim uestræ Germaniæ dignitatis, & publicæ in u-
niuersum quietis, ante omnia esse, ut adhuc semper
fui, studiosissimũ. Vale. Ex oppido Brukeo, die 23.
Iunij, Anno 1555.

Christianissimo & potentissimo fran-
cisco, Regi Gallix P. M.

Christianissime & potentissime Rex. Cũ alijs
multis ornamentis pulcherrimum Franciæ regnum
longè antecellit omnibus regnis totius orbis terra-
rum: tum hæc laus inter præcipuas ducenda est,
quòd doctrinæ studijs cæteras nationes semper ui-

c 4 cit,

ex oppido
Gülsh den 23
Junij.

I 30.

f. H. N. d. I 93.

cit, & pro religionis Christianæ defensione præci-
 pue uelut in statione perpetuò fuit. Quas ob cau-
 sas merito titulū habet auspiciatissimū Christianissi-
 mi, quo nullū in terris præconiū maius, aut acutius
 dici potest. Quare gratulor R. M. T. quòd etiā hoc
 tempore suscipit curā sanādæ doctrinæ Ecclesiæ: nō
 tamen uiolentis remedijs, sed uera ratione, & di-
 gna Rege optimo & Christianissimo. Et in his dis-
 fensionib. utriusq; partis impetus ita moderari stu-
 det, ut explicata doctrina Christiana, & repurga-
 ta simul gloria Christi, dignitati ordinis Ecclesiasti-
 ci & tranquillitati Reipub. consulatur. Profectò
 hac uoluntate & his consilijs nihil gloriosius, ni-
 hil hac re dignius excogitari potest. Itaq; R. M. T.
 oro, ut non desinat in hanc curam cogitationemq;
 incumbere. Etsi enim publica dissensio alibi immo-
 deratis, uel etiam malis doctoribus locum tribuit:
 tamen à bonis uiris pleraq; patefacta sunt, quæ ex-
 tate in Ecclesia plurimum refert. Quamquam igitur
 coerceda est in malis petulantia: tamen oro
 Deum, ne R. M. T. asperioribus iudicijs aut scriptis
 quorundam sinat se abduci, ut etiam res bonas &
 Ecclesiæ utiles deleri patiatur. Mibi quidē nullæ
 immoderate opinionones, aut quæ labefactarunt pul-
 cherrimum & sanctissimum Ecclesiæ ordinem, un-
 quam placuerunt. Nihil clarius, nihil antiquius esse
 debet. Atq; ita scio apud nos affectos omnes bonos
 uiros,

viros, qui in hoc ipso doctrinae genere uersantur,
 in quo & ego uersor. Itaq; cum accepissem literas
 R. M. T. Deum testor, me, quantum potui, conatum es-
 se & contendisse, ut statim ad R. M. T. accurrerem.
 Nam mihi nihil optatius est, quam ut pro mea te-
 nuitate aliquid opis adferre possim Ecclesiae: ac in
 spem optimam ueni, postquam cognoui eam pieta-
 tem ac moderationem esse R. M. T. ut in commune
 gloriae Christi consultum cupiat. Sed quanta me dif-
 ficultates paulisper adhuc remorentur, intelliget
 R. M. T. ex Voræo: quæ quidem licet moram attule-
 rint huic itineri, tamen animum meum neq; à profe-
 ctione, neque à consilijs aut studio tantarum con-
 trouersiarum auerterunt. Sed hæc exponet omnia
 copiosius Voræus. Postremo me R. M. T. com-
 mendo: ac polliceor me iudicium meum perpetuo
 ad doctorum & bonorum uirorum in Ecclesia sen-
 tentiam aggregaturum esse. Christus seruet R. M. T.
 florentem & incolumem, & gubernet ad com-
 munem orbis terrarum salutem, & illustrandam ac
 ornandam gloriam Dei. Data in Saxonia,

V. Calendas Septembris, anno
 Domini 1535.

C 3 Confis

Scriptum ad eorum Regem in verbis Frum u.,
fuit u. ad ripas Romi.

42

Consilium D. Philippi Melancthonis,
scriptum ad Marchiacas ecclesias, in quo
exponitur, quos ritus, salua tamen do-
ctrina, Ecclesie recipere & ser-
uare possint.

I, 82

1, Chaim

In tanta Ecclesiarum mœsticia & dissipatione o-
ptarim, quam minimum fieri mutationum: semper
enim tranquillibus temporibus aliquid est in mutatio-
ne incommodi. Nunc multo magis dolore afficiun-
tur bonæ mentes, cum uident tales mutationes insti-
tui, quæ significant inclinationem ad inimicos no-
stros, quos certum est defendere uitiosos cultus.

Propter hanc inclinationis opinionem triumphant
& confirmatur inimici, & inter nos multi pij lan-
guescunt, & in dubitationem adducuntur. Quare
suaufores mutationum grauius accusantur, & iudi-
cantur scandalorum insignium authores esse, uideli-
cet languæfactionis in ea parte quæ rectè sentit, &
confirmationis errantium, denique & obscuratio-
nis ueritatis & gloriæ Dei. Hec non sunt exigua
mala, de quibus postea rursus dicendum est, cum col-
latio fiet scandalorum, quæ ex durioribus & mol-
lioribus sententijs sequuntur. Prius autem discernen-
da est confessio priuata à consilio, quod alijs infir-
mis & dissimilibus datur. Laurentius rectè fecit,
quod mortem prætulit edicto Decij de pecunia.
Fuit enim in ea occasione confessio eius illustrior,
& talis

& talis celsitudo animi singulari motu spiritus san-
 cti iuuabatur. Alius timidior censuisset pecuniam
 potius amittendam esse, quam uitam: & fuisse hu-
 ius infirmitas excusabilis. Nihil igitur hic præscri-
 bam fortibus, qui etiam leui occasione cōfessionem
 illustrem suo periculo edere uolunt. Sed uideant an
 ueras sententias profiteantur, & earum fontes no-
 rint, & nō sint θρασύδειλοι, id est audaces ante pu-
 gnā, & postea in pugna dubitare, trepidare &
 deficere incipiant: quales uidimus multos usque ad
 ancillæ uocem fortes, ut in Petri historia exemplū
 positum est.

Non autem de priuata confessione disputo: sed
 de consilio dando alijs * dissimilibus & infirmis: ut
 hoc tempore multi gubernatores petunt, ut pasto-
 res restituant aliquos ritus adiaphoros: eamq; mo-
 derationem sperant profuturam, ut plus nō postu-
 letur, ne turbentur Ecclesiæ propter alias res ma-
 iores.

Hic tamen sentio, petentibus talem moderationē
 gratificandum esse. Nec ignoro multa horridè &
 Stoicè dici, * quam hanc sententiā seu timidiorem
 seu æquiorē. cum initia mutationis cōfirment ad-
 uersarios, ne quidem parua ducenda esse adiapho-
 ra. Hanc duriorē opinionem si qui amplectuntur,
 suo, non alieno periculo amplectantur. Cum Pe-
 trus dicit, patiendum esse ubi opus est: præcipit, ut
 confessio

confessio sit de rebus scrijs & necessarijs, et occasio sit honesta adeundi periculum: ut cum magistratus interrogarit de doctrina, uel præcipit ut factò ipso abijciamus doctrinam: sicut ethnici præcipiebant, ut milites idolis sacrificarent.

Itaq; non solum docti & fortes, sed etiam populus anteferre debet ueritatis confessionem, uita & paci in rebus ueris, quarum cognitio omnibus necessaria est: ut cum præcipitur de corruptelis doctrinæ recipiendis, aut de manifesto abusu missarum, aut de inuocatione mortuorum, est erudiendus populus, ut discrimen intelligat inter necessaria & nõ necessaria. Sed cum petitur ut seruetur ordo ueterum cantionum, feriarum & uestitus, hic non iudico populum onerandũ esse periculis: cum Petri regula dicat, Patientes ubi opus est. Meminimus, in loco uicino Basileæ crematum esse quendam propter esum carnũ. Etsi crudelitatem iudicum iustissime execramur, & constantiam boni hominis in confessione laudamus: tamẽ & ipse nequaquam male fecisset, si hoc periculum uitasset: & certẽ alios onerare nemo debet, ut tali occasione sibi periculum accersant.

Secundò, non tantum metu moueor, ut pias, elegantes & similes ceremonias optẽ in Ecclesijs nostris esse. Sæpe ante multos annos, non ego tantum, sed etiam alij multi gubernatores Ecclesiarum, hor-

tatores

tatores fuerunt, ut in Ecclesia pia & similis forma rituum institueretur. Nec propterea doctrinam de libertate Euangelica abolemus, quæ de rebus multo grauioribus concionatur. Sed omnes sani intelligunt, naturæ hominum conuenire ordinis elegantiam in publicis cōgrefibus: sicut & Paulus dicit, Omnia fiant decorè & bono ordine. Ac dolemus, in multis locis etiam utiles ceremonias, ut abolitionis & cantionum, abolitas esse. Sed scandalum est, cōfirmare aduersarios hac spe inclinatiois.

Ad hoc respondeo, si constantia erit confessionis in rebus necessarijs, ut esse debet, non poterit defectio nobis obijci. Volo enim & deinceps semper eandem uocè doctrinæ, & nullos recipi impios abusus. In ceteris autem rebus ostendamus modestiam, & tolerantiam nostram in seruitute. Hæc ipsa submissio cum fieret retinendi Euangelij causa, honestior esset, quàm superbior in deserendis Ecclesijs pertinacia. Præterea maius est scandalū, deserere Ecclesias propter causas nō maximas, aut præbere causam iudicijs populi, qui diceret nos propter paruas res pertinacia nostra attrahere bella, quàm præbere aduersarijs qualemcumq; occasionē calumniandi nostram moderationē. Et cogita uter male faciat: an ille durus & horridus, qui ut retineat laudem constantie, mauult Ecclesiā deserere, quàm uestem mutare: aut uerò hic patientior seruitutis, qui

qui ut proſit Eccleſiæ, ſuſtinet onera quàmuis in-
grata, ſed ſine impietate, ut interea maneat in prin-
cipalibus in eodem ſtatu, & non tollatur mini-
ſterium Euangelij, & non turbetur inuocatio in
populo. Sepe fit etiam, ut illi ipſi duri & ue-
hementes negligant, imò etiam impediant, & in-
terea de rebus minutis tumultuentur: ſicut dictum
eſt de colantibus culicem, & deuorantibus came-
los. Pugniant aliqui de ueste, & interea prorsus
tacent de diſciplina: imò magis eam laxant, de ex-
cõmunicatione, & alijs neruis uitioſorum cultuũ.
Sed confirmas, inquit, aduerſarios? Non: ſed de-
claramus modeſtiam noſtram, & ſtudium iuuan-
dæ Eccleſiæ, quòd uidelicet ſeruitutem durioſorem
toleramus: & quidem ideo toleramus, ne Eccleſiæ
deſerantur. Item, ut omnes intelligant, nos non de
noſtra libertate, ſed de neceſſarijs articulis dimica-
re: ac ſeruitutem eo modeſtius ſeramus, quia præ-
textu libertatis nos abuſi ſumus omnes. Faten-
dum eſt, non uulgarem petulantiam fuiſſe multo-
rum, in cõturbanda doctrina: nec populus tantum,
ſed etiam gubernatores & ſeniores nimium negle-
xerunt exercitia temperantiæ, utilia inuocacioni.

Magna fuit in diſcendo, in inquiſitione & ex-
plicatione ueritatis, negligẽtia: nemo curauit inſpi-
ci Eccleſias, & rudiores paſtores erudiri. Multi do-
ctores affectibus ſuis nimium indulſerunt: aliqui
etiam

etiam intempestiue miscuerunt causam Ecclesie & alia negocia. Hæc nostra peccata, & alia multa, cõmonefacti iam presentibus ærumnis deploremus: & ita feramus seruitutẽ, ut donec possumus Ecclesijs prodesse, non discedamus. Nec propterea amittitur Christiana libertas, si rectẽ docebimus. nam cordatiores scient tales ritus nõ esse cultus Dei: sed alia maiora opera, fides, ueram inuocationem, dilectionem, spem, patientiam, ueritatem, confessionem, castitatem, iusticiam erga proximos, & alias uirtutes, ueros cultus Dei esse. Sine hac doctrina, et sine his uirtutibus, doctrina externa in cibo, uestitu & similibus adiaphoris, nõ est Christiana libertas: sed noua politia, fortassis gratior populo, quia* psentiora uincula habet.

Obijciunt autem aliqui dictum Pauli: Si quis destruxerit, restituo, prauaricator fio. Non errauit Paulus in destruendo. At in hæc nostra infirmitate, cum primũ ueteres ritus aboliti sunt, magna fuit & docentium & opinionum & locorum dissimilitudo. Aliqui priuata absoluteque prorsus aboleuerunt: quod cum non sit rectẽ factum, etiam ante hoc tempus eam restitui optaui. Fateamur nos homines esse, & potuisse quædam temerẽ & inconsideratẽ dicere & facere: ita, si quæ sunt, non grauatim emendemus. Nec restitutio aliorum rituum meliorum prauaricatio est, cum doctrinæ puritas.

ritas retinetur. Nam qui Paulo obijciebant resti-
tutionem illam, uolebant eum doctrine genus mu-
tare, & alijs preponere legem Mosaicam tanquam
necessariam. Alibi in usu attemperat se ad mores co-
rum cum quibus conuersatur, & propter Ecclesie
utilitatem sua libertate non utitur.

Etsi nunc scio multos de hac questione duriorē
sententiam magis probare: tamē si profutura est ser-
uitus ad hoc, ne amittant Ecclesie uocem ueræ do-
ctrine, nec onerentur uitiosis cultibus: pia & gra-
uis causa est, cur seruitutem quamuis duram ante-
feramus alijs consilijs, in qua tamen nec conscien-
tie uulnerentur, nec inuocatio piorum turbetur.
Et quis non leuiter antea dissidia nostra nobis no-
cuerunt, non moueamus nunc inter nos ipsos certa-
mina nõ necessaria: sed singuli in alijs quædam bo-
ni consulamus, & communi tranquillitati condo-
nemus: & leniamus Ecclesijs moesticiam nostra æ-
quitate, quantū possumus: & filium Dei Dominū
nostrum Iesum Christum oremus, ne sinat extin-
gui lucem ueræ doctrine, & ueram inuoca-
tionem. Anno 1549.

Nobili, eruditione & uirtute præstanti ui-
ro, D. N. consiliario ducis Saxonie
Electoris, &c. P. M.

S. D. Cum de beneficio illustrissimi principis
Electoris, ac de tuo studio in causa Ionæ antè aman-
ter

*Carlowitz.
Lugd. 20.*

*(J. 26. d. missij) Lief - Carlowitz. H. d. d. 1649.
7. 49 ff.*

ter scripseris: & adiunxeris adhortationē, ut consilia instituta de concordia Ecclesiarū, & meo loco adiuuē: de utroq; negotio necessariō respondendū esse censui. Teq; oro, ut hanc epistolam, longiorem quā quales ad occupatos scribere soleo, non grauatim legas. Totum me tibi aperio.

Primum autem hoc tibi cōfirmo, me optare, ut illustrissimus Princeps de sua & consilij sententia statuatur, quod uideatur maximē salutare fore & ipsi, & Reipublicæ. Ego, cum decreuerit Princeps, etiamsi quid non probabo, tamē nihil seditiose faciam: sed uel tacebo, uel discedā, uel seram quicquid accidet. Tuli & antea seruitutem penē deformē, cum sepe N. magis sue naturæ, in qua *fidouētia* erat non exigua, quā uel personæ, uel utilitati communi seruiret. Et scio omnibus atatibus, ut tempestatum incommoda, ita aliqua in gubernatione uitia, modestis arte ferenda & dissimulanda esse. Sed non modō silentium à me flagitari dicas, uerū etiam suffragationem. Non dubito te utrum sapientem, & hominum naturas inspicere, et sagaciter de ingenijs & uoluntatibus iudicare. Non sum natura *fidouēnos*: & si quis alius, consociationem hominum ualde amo: nec moui has cōtrouersias, quæ distinxerunt rempublicam, sed incidi in motas, quæ cum multæ essent & inexplicatæ, quodam studio querendæ ueritatis, præsertim cum multi docti &

d sapien

sapientes applauderent, considerare eas cupi. Et
 quanquam materias quasdam lucidiores autor ini-
 tio miscuerat: tamen alia uera & necessaria nō pu-
 tui reiiciēda esse. Hec cū excerpta cōplecterer,
 paulatim aliquas absurdas opiniones uel sustuli, uel
 lenij. Cumq; multa tribunitia passim in tota Ger-
 mania plebs in conuiujs, & indocti concionatores
 in templis adderent, primum in inspectione Eccle-
 siarum multa correxi: quo tempore alij accenderūt
 aduersus me aulam, propter studium moderatio-
 nis. Ac postea serē annis uiginti, alij me frigus &
 glaciem nominauerūt, alij me assentire aduersarijs
 dixerunt. Memini quendam mihi obijcere, me am-
 bire galerum Cardinalitium. Hac iniquitate iudi-
 ciorū nihil motus, cū in his operis scholasticis di-
 ei de Ecclesiæ doctrina necesse esset, res necessarias
 quanta potui proprietate exposui, præcidi inutiles
 quæstiones: quosdā scrupulos præterij, ne accēderē
 tur maiora disidia. Et profuisse hāc propriā ex-
 plicationē ad consensum Ecclesiarū in multis regio-
 nibus, non est obscurum. Sed quidam mihi eō ira
 scuntur, quōd inuitasse iuuentutis studia ad doctri-
 ne nostræ genus existimāt, & confirmasse multo-
 rum uoluntates. His respondeo, quod mota repu-
 blica Attica, et translata gubernatione ad quadrim-
 gentos, respondit Pisandro Sophocles, interrogan-
 ti cur statum Quadringentorū admisissent? Quia,
 inquit,

inquit, nihil uideo in Repub. melius fieri potuisse. Non flectere me ad aduersarios uolui: (et me hortabantur multi potentes uiri) quia iudicavi rectius, et his regionibus nunc quidem conuenientius esse, harum Ecclesiarum statum si quibus officijs possem tueri, et ornare. Quanquam et hic status non meo, sed aliorum consilio constitutus erat: in quo etsi multis quaedam displicebant, ut in omni gubernatione aliqua sunt uitia: tamen in hoc agmine, in quo studium erat quaerendae ueritatis, esse malui, quam apud hostes, qui iniustam seuitiam exercebant. et deinceps tranquillitati Ecclesiarum libenter seruiturus sum: sed turbare eas uel mutato genere doctrinae, uel pellendis honestis uiris, nequaquam uelim: de quibus earum nona dissipatione cum cogito, ingenti dolore iam quoque adsicior. Nihil tam tenerum est, nihil facilius turbatur, quam inuolutio in mentibus hominum: nec maius ullum malum est, nec acrior ullus dolor, quam inuolutio inuolutio.

Adsentior, inquit, nec mutabitur genus doctrinae: tanta est N. N. pietas, ut sanare et coniungere Ecclesias uelit. Credo imperatoris uoluntatem bonam esse, et uideo mediocres conditiones proponi: sed tamen pauca quaedam mitigari uelim. Multa sponte et liberaliter largior, de quibus acerrime pugnauerunt alij. Politiam Ecclesiasticam conseruari opto. Fortassis sum ingenio seruilis: sed tamen uere modo

destiam esse conuenientem bonis mentibus, gradus gubernationis non labefactari, existimo.

Forma uetus collegiorum magno consilio constituta est ad exemplum Ecclesie, quæ in populo Israel fuerat, ut ibi doctrine custodes & testes essent, & sint in collegijs aliqui docti uiri. Nec existimandum est, ad diuturnitatem aulas Principum illiteratorum futuras esse in custodienda doctrina diligētiore. Libenter & cæremonias, quas Liber præcipit, accipio. Scio enim discipline partē esse cæremonias. Et opinor uitam meam testari, me discipline & ordinis amantem esse: & constat, meis scriptis qualibuscumq; inuitari iuuentutem ad intelligendam & amandam disciplinam. Puer etiam in tēplis singulari uoluptate ritus omnes obseruauit: & natura mea alienissima est ab illa Cyclopica uita, quæ ignorat ordinem actionū, & odit ritus communes uelut carcerem. Nec tantum amplector hæc quæ recēsi, sed etiam persuadere alijs eandem sententiam studebo.

De fide autem fuit admonitio necessaria, quam ad uos misi, & obtineri posse emendationem arbitror. In ea enim causa melior est Imperatoris uoluntas, quam aduersariorum: qui gloriosum sibi ducunt, nos tanquam pueros præstigijs ludificari.

De inuocatione mortuorum, & in alijs mutationibus, tetra exempla uidistis: ipse talia nequaquam
stabiliamt

stabiliam mea suffragatione. De cæteris articulis nunc non pugnabo. Illud autem in hac deliberatione considerandum est, quid mediocribus pastoribus persuaderi possit. Vellem igitur uos & præcipuis ex senioribus pastoribus consilium uestrum planè exponere, & ostendere cur hanc conciliationem Ecclesijs profuturam existimetis. Harum apud uicinas gentes autoritas etiam ualeret: quarum uoluntates si non adiungentur ad uestras, noua dissidia erunt. Si quis autem uel stultam uel iniustam pertinaciam esse iudicabit, nõ assentiri libro in omnibus articulis, & abuti nos lenitate Imperatoris dicat: huic respondeo, me non tantum publicæ pacis causa, sed etiam ne inuocatio in rudioribus turbetur, multa largiri & dissimulare: nec ignorare me illud Pindaricum, τὸ σιγᾶν πολλὰν εἰς ἰσοφίαν τὸν ἀνθρώπου. Sed modus est quidam eius rei.

Si autem hac moderatione placari potentes non possunt, & uideor Ecclesiæ esse ἀλάτωρ: aut uideor apud nostros amēs fuisse, uelut Melanthius apud procos Penelopes, autor pecoris edendi, ut Ouidij uerbis utar, uel monstrator armorum: feram Deo uolente, quæ accident, non ut illi Melanthio, sed ut alijs multis, qui in bonis causis, etiam leuiores, ueritatem uitæ antetulerunt. Nec impedio, quo minus constituent Rempublicam suo arbitrio gubernantes.

d s Etſi

Etsi autem scio, hanc meam moderationem non
 satisfacturam esse ijs qui summā potentiam tenent:
 tamen te oro, ut cum hæc certamina non mouerim,
 & sine petulantia ueritatem quæserim, & meæ
 explicationes multis bonis rebus aliquid lucis attu-
 lerint, mihi ut ueniam des, uel studio nostrarum Ec-
 clesiarum cupienti, ne earum tranquillitas turbetur,
 uel aliqui minus uidēti quid expediat. Consilijs
 de bello nunquam adhibitus sum: cumq; Ducum na-
 turas nossem, dolui eos arma capere. Sciebam &
 illud, nihil esse simile Pelopide & Epaminunde.
 Non unquā iudicium & dolorē ante bellum ijs o-
 stendi, quorum * apud principum uolebat autori-
 tas. Nec ad Stoicum fatem refero hanc calamitatē,
 sed multis magnis delictis homines poenas attraxisse
 agnosco. At Deum oro, ut in ira misericordia
 suæ recordetur, & seruet Ecclesias & politias, quæ
 sunt hospitia piorum studiorum. Bene uale, 4. Ca-
 lend. Maij.

Iohanni Obernburgero Cancellario
 Caroli Cæsaris, S. D.

I, 57.
 Etsi exempla moderationis & clementie in ui-
 ctoria, recitari ex historijs ueterib. multa possunt:
 tamen ingrati essemus, si aliorum potius quam Ca-
 roli mansuetudinem & lenitatem commemorare-
 mus, qui cum captis regibus & principibus magna
 cum laude pepercit: tum uerò iam insigni exemplo
 uictoriam

nictoriam moderatus est, collocatis captiui ducis se
 lijs in amissam hereditatem. Hec bonitas Deo gra
 ta est, maxime conueniens summo fastigio. Existi
 mo autem praeicipuos uiros in aula intueri domini
 exēpla, & consilia generis humani referre. Te cer
 tē & natura placidum & beneficum esse animad
 uerti, & sapientiē doctrinēq; studijs ita confirma
 tum, ut ad iustam normam omnia cōsilia dirigas, et
 hanc lenire & quietate & misericordia studeas, ut ser
 ues homines non malos, quorum in Republica usus
 esse potest. Quare ad te scribere ausus sum, mansue
 tudine & sapientia tua fretus. Etsi enim in Acade
 mia oppidi Saxonici, quod oppugnastis, fuisse me
 confiteor: tamen cum arma non gesserim, et doctri
 nam uitae necessariam, quaecunq; erunt & imperio
 rum cōuersiones, iuuentuti bona fide tradiderim, &
 aliqua me spe ueniae sustēto. Ac minus mihi irascere
 tur boni & sapientes, si nossent, qui dolores, qui sen
 sus, quae uoluntas mihi semper fuerit & initio belli,
 et multo antē cum semina belli spargi uiderē. Nun
 quam opes aut potētiam ullam speraui, uel capti
 ui. Nunc igitur supplex ad te uenio, teq; propter re
 ligionem & ius supplicum, quod quale fuerit (si
 cut scriptum est,

Μυθ' ἰνέτας ἀδίνειν, ἰνέτα ἰεγοί τε νδι ἀγγοί
 non ignoras, oro, ut bonis & doctis uiris, qui sem
 per alieni fuerunt ab omnibus cōtentionibus publi
 cis,

d 4 cis,

Handwritten notes in red ink, including the name 'M. S. S. S. S.' and other illegible characters.

eis, & artes uitæ utiles docuerunt, opem feras, ut re-
 dire eos in oppidū, unde initio belli exire iussi sunt,
 & suas edes tenere cōcedatur. Aequissimum est,
 horū causam seiungi à cæteris, qui in odio sunt pro-
 pter dogmatum certamina: non enim opinor uos
 gerere arma cū artibus. Rex Demetrius cum Rho-
 dum obsideret, murumq; in eo loco ubi erat tabula
 Protogenis magna arte picta, quassurus esset: cum
 rogaretur à Rhodijs, ut monumento illi Protoge-
 nis parceret, reuocauit inde milites, inquit, se non
 gerere bellum cum artibus. Eaq; initia fuerunt fa-
 ciendæ pacis cum Rhodijs. Quanto erit gloriosus
 Imperatori nostro, seruare bonos & doctos uiros,
 quorum eruditio Reipub. usui esse poterit: quam
 Demetrio fuit, seruasse mutā tabulam? De me nō
 audeo scribere: etsi sapientibus & non duris iudici-
 bus de mea uoluntate, ac de meis actionibus satisfacere
 me posse arbitror. Sed amicorum causam tibi
 commendo, quorum eruditio & uirtus tanta est,
 ut non dubitem ultrò te defensurum esse, si tibi no-
 ti essent. Scripsi breuius, propter tuas occupatio-
 nes: teq; oro, ut meam epistolam boni consulas, ac
 mihi per hunc integerrimum conterraneum tuum
 N. significes, quid spei in amicis nostris esse possit.

Embucæ . 24 Maij, anno 1547.

Hadrian I 65. Episcopo Augustano S. D.
 Multo antè intellexi, R.P.T. in deliberationibus
 de

Tempore con-
 uentus An-
 glicani

de controuersijs moderatissimè loqui. Quamquam
autem cupiebam R. P. T. causam nostram commen-
dare, & meam de tota re sententiã exponere, ut me
lius intelligi posset, me in primis cupidum esse pa-
cis: tamen habeo certas causas, cur nõ ambierim col-
loquium R. P. T. quòd fama nostri consensus uideba-
tur aliquid incommodi habitura: & hic statuebam
magnos & sapientes uiros, inter quos meritò R. P.
V. numeramus, sua sponte ad benefaciendum accen-
sos esse. Nunc tamen duxi scribendum esse ad R. P.
T. primum ut intelligeret beneficiũ suum apud ho-
mines gratos collocari: deinde ut cognitis nostris
uoluntatibus, negotium hoc facilius expediret, præ-
sertim cum iam quasi in extremo agone maximè sit
laborandũ bonis uiris, ut exitũ habeat tranquillũ.

Principiò autem habeo gratias R. P. T. quantum
animo concipere possum, maximas, quòd hactenus
in dicenda sententiã uiolenta consilia repudiasti. Et
hac uoce mea existimabis tibi gratias agere omnes
bonos uiros in his partibus. Non enim sunt omnes
perditi aut improbi iudicandi, qui amplexi sunt
hoc doctrine genus, in quo nos uersamur. Deinde
uelim hoc sibi persuaideat R. P. T. de me, deq; multis
alijs, nos optare, ut pace constituta Episcoporum
potestas sit incolumis: & hanc plurimum prodesse
Ecclesiæ iudicamus. Erit igitur clementiæ episcopa-
lis, ut nos qui parère non recusamus, seruemur: ac

d 5 paucis

paucis rebus relaxatis, quæ neque fidem nec bonos mores ledunt & quas iam natura rerum non patitur mutari, nostri nõ grauatim parebunt. Ac providendum est, ne hi qui sunt sanabiles, coniungantur cū deterioribus, si res ad arma deducatur: quod si accidat, non solum bellum infinitū erit, sed etiam oriētur nouæ hæreses: quæ si excitate fuerint, nunquam ad omnem posteritatem coire Ecclesiæ concordia poterit. Ego scio, quas opiniones, quam pernicioſa dogmata nõnulli intra parietes contineāt, ut per occasionem proferant: & multum * improbis belli tempore, præsertim si dux audax contingat, & furioso ingenio præditus. Memini scriptū esse: Obdurans aurem suam à clamore pauperū, etiam ipse clamabit, & non exaudietur. Hæc res merito bonos uiros mouere debet, ne hominum miserrorum preces in tali causa aspernentur. Vobis uerò Christus uestre pietati & clementiæ haud dubiè præmia amplissima reddet, quemadmodum pollicitus est: Qui dederit potum aque uni ex minimis meis, &c.

Hæc mala trāquillis temporibus caueri possunt, præsertim si Episcoporum autoritas ualeat, & Ecclesiasticarū rerum curam susceperint. Quod si pacem impetrabimus: ego de me, deq; multis alijs uiris polliceor, nos omne studium nostrum ad illustrandam doctrinam Christianam collaturos esse. Tale

le seculum impendet, ut nisi transmittatur doctrina religionis, diligenter & prudenter collecta, maior cōfusio secutura uideatur. Neq; leues habeo causas cur hoc metuam. & cura hęc decet Episcopos, puram doctrinam propagandi ad posteros. Oro igitur propter Deum, qui uobis commisit hoc officium summum in terris erudiendi, ut, quod facitis, à uiolentis consilijs debortari pergatis. Valet.

D. Theophilo oratori S. D.

*Tempus of
Krobel L. 4. 30.*

Reuerende Domine. Cūm prædicatione multorū uiroꝝ cognouerim, R. D. V. in amplissimis honoribus, in rerum fastigio summa uti moderatione: adductus sum in spem, fore ut R. D. V. literas nostras æquo animo legeret. Verissimum est quod Plato scribit: Nihil optabilius, nihil melius, nihil diuinius posse accidere hominibus, quàm si sit in imperio cum potentia coniuncta sapiētia. Quare in itinere cūm huc adferretur, R. D. V. missam esse ad hūc conuentum, ut arbiter ac disceptator esset controversiarum religionis: multi uiri hanc gratulati sunt felicitatem Germaniæ, quòd tali uiro cognitio maximarum rerum commendata esset, qui non solum dignitate, sed multo magis sapientia antecelleret alijs hominibus. Iam olim enim fama sapientiæ tuæ per uniuersam Germaniam peruagata est. Ego igitur cūm existimarem, R. D. V. in ista sapientia, quàm maxime à uiolentis consilijs abhorrere: du-

rei ad R. D. V. scribendum esse, ut & nos intelligeret unice cupidos esse pacis atq; concordie, neque detrectare ullam tolerabilem seruandae pacis conditionem, dogma nullum diuersum à Romana ecclesia. Multos etiam repressimus, quod perniciose dogmata serere conati essent. Cuius rei extant publica testimonia. Parati sumus etiã obedire Romanae ecclesiae, modò (ut illa pro sua clementia, qua semper erga omnes gentes usa est) pauca quaedam uel dissimulet, uel relaxet, quae iam mutare, ne quidem si uelimus, queamus: neque fidem habeat R. D. V. maleuolis nostris, qui nostra scripta sceleratè deprauant, & affingunt quicquid uidetur ad inflammanda publica odia quoquo modo conducere. Ad haec, Romani pontificis authoritatè & uniuersam politiam Ecclesiasticam reuerenter colimus, modò nos non abijciat Romanus pontifex.

Cum autem concordia facile possit constitui, si equitas uestra paucis in rebus cõnuceat: & nos bona fide obedientiam reddemus: quorsum opus est supplices ferro persequi? Mihi nõ dubium est, quin R. D. V. nullo modo probatura sit illa uiolenta consilia, si causam nostram & uoluntates penitus norit. Nullam etiã aliam ob rem plus odij sustinemus in Germania, quàm quia ecclesiae Romanae dogmata summa constantia defendimus. Hanc fidem probabimus Christo & Romanae ecclesiae ad extremum spiritum,

spiritum, Deo uolente. Leuis quædam dissimilitudo rituum est, quæ uidetur obsistere concordie. Sed ipsi Canones fatentur, concordiam Ecclesiæ in huiusmodi rituum dissimilitudine retineri posse. Quæ de re non decet me plura disputare apud utrum doctissimum, tot iam annis in summo cõsilio orbis terrarum uersatum. Hæc tantum scripsi, ut intelligeret R. D. V. nos petere pacem: ac rogare R. D. V. ut sapientiam atq; authoritatem magis ad nos seruandos quàm per dõcos cõferat. Verebar etiam, ne prolixitas offenderet R. D. V. ideo scripsi breuius: & propter Deum oro, ne hanc nostram deprecationem R. D. V. aspiciatur. Bene ualeat R. D. V. 1530.

Reuerendis uiris, D. Leonardo Beiero, & D. Christophoro Eringio, pastoribus Ecclesiæ Dei in urbe Cygnea, amicis suis, S. D.

Reuerendi uiri. Magna leuatio est animorum in omnibus doloribus publicis & priuatis, uidere Ecclesiam sui oppidi tranquillam. Quia præcipuè acquiescunt animi in inuocatione Dei: quæ, cum discordiæ sunt in cõspectu, ualde turbatur & impeditur. Cumq; hoc tempore multi propter publicas calamitates magno in mœrore sint, maximè curandū est singulis docētibus, ut sua Ecclesia sit uelut portus, in quem mœsti ciues confugientes, inuocatione Dei erigatur. Audimus autem, de re nō maxima isthic

inter

I, 102.

inter uos diffensione ortam esse periculosam, propter quam magna facta est auersio, ad grauissimos dolores, quos alioqui propter multas calamitates publicas sustinemus. Etsi autem nihil autoritatis nobis sumimus aduersus uos, nec imperare uobis quicquam uolumus aut possumus: tamen & dolorem nostrum uobis significamus: & uos oramus propter Deum, & propter ingentes omnium dolores, ut quod nos in hac senectâ & grauitate & in diuino ministerio maximè decet, hoc certamen omitatis. Et quanquã uterq; iure se cõtendere existimat: tamen iuri uestro utilitatē Ecclesie anteferatis: & pastor desinat plus oneris imponere collegæ, et collega utro se offerat propter Ecclesiam subiturum esse plus laboris. Aut si non cedat uterque, cedat alter: nec existimetis turpe esse uinci. Nulla uictoria, nulli triumphus sunt magis digni laude in Ecclesia, quam in talibus certaminibus anteferre publicam concordiam priuato adfectui: quod cum nobis notissimum sit, non est opus longa commemoratione. Existimamus uos ipsos sæpius cogitare de filio Dei, qui ad eum se abiecit infra omnes homines, ut coram æterno Patre iacuerit prostratus ac supplex pro nobis, deriuata in sese uera & horribili ira aduersus nostra peccata: perinde ac si ipse sese nostris sceleribus polluisset. Hanc totam humilitatem in filio Dei cogitantes, nos quidem expauescimus: ac dolemus,

temus, nos & alios interdū uehementius pugnare de
 autoritate uestra. Cedamus potius de iure nostro, ut
 cessit filius Dei de suo: & ut ipsi propter Ecclesiam
 aliena onera in nos deriuemus: nō existimemus pro
 brum esse, uideri inferiores, cū se filius Dei infra
 nos abiecerit. Hac imagine moueri omnium piorū
 peffora, non dubitamus. Deinde & tempora co
 gitate: obruat publica mœsticia omnes paruorum
 rerum contentiones. nec dolores alijs augeamus,
 nec impediamus nostram aut aliorum uocationem
 his rixis, quæ uariè uulnerant animos. Postremò
 & hoc cogitate, nequaquam offendendam esse uo
 luntatē illustrissimi Electoris Ducis Saxonie, & Ca
 talibus contentionibus, qui non uult ciuitates in fa
 ctiones distrahi. Nostro etiam dolori ut parcatis,
 uos etiā atq; etiam oramus: qui cū etiam alijs tem
 poribus de nulla re nisi de doctrina pugnandū esse
 iudicauerimus, nunc in hac mœsticia omnium pio
 rum multo magis ita sentimus, ne in tantis uulneri
 bus Reipublicæ plus mali oriatur. Quare nos ite
 rum propter Deum pacis auctorem, & cuius hæc
 uox est (Beati pacifici, quia filij Dei uocabuntur)
 obtestamur, ut toto hoc certamine omisso, tranquil
 litatem Ecclesiæ uestræ tueamini. Bene ualete. Die
 22. Ianuarij, Anno 1548.

Iohannes Bugenhagenus D. Casparus Cru
 cigerus D. Philippus Melancthon.
 Clariss.

Clariss. & opt. uiro Martino Luthero, Dō
ctori Theologiae, instauratori puræ do-
ctrinae Euangelij, patri suo charis-
simo, P. M.

175.

S. D. Deus pater liberatoris nostri I E S U
CHRISTI, qui pro nobis factus est uictima, det
Ecclesiae, tibi & familiae tuae, annum felicem. Hic
nondum sunt inchoatae publicae disputationes. In
mora nobis sunt aduersarij, qui habent inter se pri-
uatos congressus institutos, ut uel explorēt suorum
animos, ac suffragia percipiant: uel ut articulos cu-
dant nobis postea proponendos, qui uideantur con-
trouersias moderari. De his articulis cum ferè totū
mensem deliberassent, altercāte Scoto cum Pelagio
monacho & Mensingero (nam hi sunt antesigna-
ni) tandem Eccius formulam composuit de duobus
locis, de peccato Originis, & de iustificatione. glo-
rians non posse ex India aptiorē formulam ad con-
cordiam adferri: eamq; proposuit suis, ac iubet ire
in suffragia, quae conatur extorquere. Sed tamen
Deus aliquorum mentes rexit & cōfirmavit, ne so-
phisticis illis articulis assentirentur. Repudiata est
formula Eccij à trium principum legatis, Palatini,
Marchionis, & Iuliacensis. Hi modestè, sed rectè ta-
men, professi sunt, se probare nostram sententiam,
quae in Confessione & Apologia cōiuncta & de-
claratur. Fremunt reliqui, & de excludendis illis
trium

trium Principum legatis deliberant. Sed tamē cum
 id facere non audeant, decurritur eò, ut Eccius &
 * N. exhibeant suam sententiam scriptam presiden-
 tibus. Item ut reliqui tres etiam sententiā exhibeant
 scriptam, quam dixissent. Id heri, hoc est, 15 die De-
 cembri factum est. Sunt igitur ab aduersarijs
 trium principum legati aliquo modo seiuncti: qui
 an postea interfuturi sint eorum colloquijs, non-
 dum scio. Nobis pugnandum est, ut & publica dispu-
 tatio constituatur, ne fiat suffragatio, antequam res
 explicatae sint. Vtrinque miris technis aduersarij uel
 impedire disputationem, uel irretire nobiscum sen-
 tentias conantur. Sed nos articulos ab aduersarijs
 non accipimus. Congrediamur palam, ut collatis
 sententijs iudicem faciant filium Dei, de quo Pater
 caelestis inquit: Hunc audite. Etsi haecenus occul-
 tauerint illas suas sophisticas formulas, tamen eas ui-
 di. Est omnino puerilis ludus: ineruditis amphibo-
 logijs offundere nebulas rudibus conantur. Sum &
 ego inuitatus, ut formulā aliquā componerem. Sed
 respondi, me publicè dicturum esse, quid uideatur.
 Intelligo & aliorum tentari uoluntates. Speraba-
 mus Colonienfes etiam probaturos esse ueram sen-
 tentiam de iustificacione, & repudiaturos formu-
 lam Eccianam. Sed hi non modò sefellerunt nos, sed
 etiam augent periculum trium illorum, qui dissen-
 serunt. Reformationis Coloniesis auctor uoluit
 e initio

initio ualde æquus uideri: & uult ita conciliari re-
pugnantes sententias, ut existimentur hactenus tan-
tum λόγους εἶναι fuisse. Has ineptias cum liberius
refutassent, dixit mirari se meam uehementiam: me
remouendū esse à disputatione. Rogauit, ut hoc mi-
hi impetraret: daturū me ipsi pro tanto beneficio
non contemnendum munus. Legatus pontificius
habuit oratiunculam satis tolerabilem. Dixit se ab
Imperatore uocatum esse. De sua potestate in hac
synodo nihil dixit. Eram tamen stans responsurus:
sed impedit Granuellus. Cui cum diceret Franci-
scus, me modeste responsurum esse, respondit: Scio
modestum esse, cum uult. Cū esset contentio cum
Scoto de fide & de dubitatione, inquit monachus
Pelargus, Rectum esse dubitare. & citauit dictum
Pauli: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iusti-
ficatus sum. Sic uolebat dubitationi patrocinari.
Tales Sphingas aduersarij delegerunt, ut audirentur
se abhorrere à cōcordia. Imperatorem regres-
sum esse in Brabantiam aiunt, propter Gallicam le-
gationem. Sed has fabulas nec inquirō, nec moror.

Coruinum uiuere speramus. Etsi constat fuisse
insidiatores ad eum interficiendū missos. Sed Deus
excubat pro nobis. Bene & feliciter uale. Deus
pater Domini nostri Iesu Christi seruet te, & ho-
nestissimam coniugē tuam, & dulcissimos liberos,
& totam familiam. Die 17, Vuormaciæ. Habes ue

viam & integram historiam, quam etiam D. Pontano Cancellario exhibebis: cui reuerenter salutem dicas meis uerbis.

Nobilitate & uirtute præstanti uiro,
domino à Richabim Gallo,

S. D.

Nullum est humanius officium, quàm alieno luctu adfieri, uel consolatione uel societate doloris alienam inuestigatam lenire. Quare etiam si tibi ignotus sum, tamè cum esset hic apud Caluinum, & de morte filij tui Iodoci, què sciebam fuisse adolescentem egregia indole, uirtute & eruditione præditum, ad te darentur literæ, meas quoque adiungendas esse putavi: præsertim cùm et mihi immatura mors talis adolescentis magnum dolorem attulerit. Doleo enim Ecclesiam orbatam esse tam felici ingenio, cuius erat magnus usus futurus in propagandis & illustrandis optimis artibus, quæ sunt utiles uitæ. Tua etiam causa doleo, ereptum tibi esse filium, in cuius suauitate & uirtute acquiescere senectus tua debebat. Et erat ipse propter optimos mores uita longiore dignus. Fateamur & nos nostro commodo moueri, quoddam amicum & optimum studiorum socium amissimus. Itaque non possumus non lugere interitum filij tui: & cum optima quæque natura maxime sit perituros, non possumus tibi tam duram legem imponere ne doleras. Ne Paulus quidem lugere uetat:

6 2

sed

sed ne luceamus ut gentes ignaræ propositæ immortalitatis. Vt igitur humani animi est affici suorum interitu: ita rursus pietas est moderari necessitiam, & auocare animum ad cogitationem de Dei uoluntate, de communibus ærumnis generis humani, de immortalitate, denique de filij uoluntate iam fruētis dulcissima Dei & Ecclesiæ purioris consuetudine in cælo. Nam sic cogitabis nos nec nasēi nec occidere casu, sed Dei consilio, sicut inquit Psalmus: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Statuas non repugnādum uoluntati Dei, qui filium euocatum ex hoc carcere, ad aliud melius uitæ genus traduxit. Sit igitur modus aliquis tristitiæ, nec fremere aduersus uoluntatem Dei incipiat. Deinde quisquis præsertim horum temporum calamitates in Ecclesiâ & Republica propius considerat, uideatur non difficulter obtemperaturus Deo, si ex hac uita euocetur. Publica enim morū corruptio, etiam bona ingenia inflectit ad eas artes, quæ etiam si sunt indignæ bonis: tamen quia ad potentiam & opes aditum faciunt, à pluribus coluntur. Iam in Ecclesiâ, quæ debebat esse gratissimus receptus ac ueluti portus bonis & studiosis: quantum est priuatarū superstitionum, quanta Apostolica disciplinæ perturbatio? Et summi ordines, ad quorum officium pertinebat mederi his malis, noua asperitate ea confirmant. Quid igitur loci bonis & doctis in Ecclesijs

sijs esse potest, ubi eis exilia, carcer & atrocissima
 supplicia proposita sunt? Non igitur recusamus ad
 eam Ecclesiam discedere, in qua summa cum tranquil-
 litate, pulsa omni caligine Deum intuebitur, cum
 summis uiris Prophetis & Apostolis. Horum con-
 suetudinem quoties cogito, & ad gubernationē re-
 rum in hac uita comparo: Quid dicam quod sen-
 tio: Incēdor melioris uitae desiderio. Vidi funera &
 domestica & aliorum coniunctissimorum hominū
 pleraq; magno cum dolore. Sed cum temporum ui-
 tia intueor, saepe iudico impendentibus calamitati-
 bus orbis terrarum, eos qui iam moriuntur, diuini-
 tatis eripi. ut Esaias inquit, Iustos mori, ne publicis
 poenis unā cum ceteris plectantur: scilicet, ut in cu-
 bile suum ingressi, placidē quiescant. Ita existi-
 mes & filium tuum secuturis calamitatibus ereptū
 esse. nam aliquāto post, orbis terrarum magnis mu-
 tationibus concutietur. Nec te amisisse filium arbi-
 tretris. Viuit ille, & te trāquillo animo esse iubet,
 & letus te expectat in illa meliori uita, ubi rursus
 te complectetur: ubi rursus ipsius consuetudo mul-
 to tibi ducior erit, quam cum infantem gestabas in
 sinu, docebas uerba fingere, aut cum postea uolupta-
 tem ex eius ingenio & studio capiebas. Aliquanto
 post ipsum audies de Deo, & de filio Dei, de mirā-
 bili cōditiōe rerum, denique de ijs rebus omnibus
 differentem, ad quarum cognitionem mens huma-

na proprie condita est. Videbis cum in coetu Prophetarū & Apostolorū, & cum his philosophantem. Hec te uera gaudia iam animo concipere conuenit: neq; existimes ea magis à me rhetorico more colligi, quam uerè dici. Ego uerò cum audio mores ipsius pios & honestos fuisse, & ardentem uera fide & agnitione filij Dei, caluisse & inuocasse Deum: hinc discedetem, se commendasse filio Dei, qui nobis æternum patrem cœlestem placauit, & ab æterna morte pios ipsum inuocantes redemit: nõ dubito, cum in cœlum beatorum à Christo traductum esse. Non enim dubitandum est de diuinis promissis, & illa salutaris uox intus infixæ hæreat in animis nostris: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Hoc argumentum ad consolandum efficacissimum est: idq; si sepe repetas animo, non solum lenietur dolor, sed etiam desiderium illius futuræ consuetudinis cum filio in animo accendetur. Ac spero eadem tibi à Caluino copiosius & melius perscribi, non solum quia eruditione & facundia superat: sed etiam, quia cum filium tuum norit familiarius, plura de eius uirtute & pietate commemorare potest. Deum precor, qui est autor consolationis (ut Paulus inquit) ut ipse erigat animum tuum, & te & reliquos seruet & gubernet. Bene uale: mense Aprili, ex conuentu Ratisbonensi,

1541.

Ad

Ad quemdam amicum, de modo loquen-
di secundum rationem idio-
matum.

S. D. Ego uerò, reuerende uir & charissime frater, uel quotidie tecum colloqui me posse optarem, non de populi fabulis, sed de rebus maximis ad doctrinæ explicationem pertinētibus. Nam & diligo te, & studium probo, & opto inter nos pium cōsensum, ac in omnibus his Ecclesijs & Academijs perpetuum esse. Quare silentij mei causam non putes iudicij uel uoluntatis mutationem: sed exilia & alie ærumne sæpe hæc officia impediunt. Quod uerò scribis te à me reprehensum esse, & quidem in scriptis publicè propositis: id nõ esse factū, scripta ipsa ostendunt, quæ tibi mitto: quorum alterum à Stancaro reprehensum est. Legi & propositiones tuas de duabus naturis in Christo, & de idiomatum communicatione, ante annum mense Maio editas, easq; palàm dixi me approbare. Sed cum ad me ineluctus Elector Marchio controuersiam misisset, scripsi ei de modis loquendi, me optare, ut illas & uos & nos sequamur, & constanter retineamus ueterem loquendi formam, approbatam in synodo Ephesina, & à doctis deinceps. Questionem uerò de mediatore, iudicari posse ex epistola ad Hebræos. Ac prorsus affirmo, me inuocare filium Dei, Deum & hominem, & hanc personam

agnoscere mediatorē, sicut inquit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. De hac tota re longiorem tibi explicationē mit-
tam. Illud autem non disimulo displicuisse mihi, quòd in libro Berlinesi scriptum erat, Christum secundum utramq; naturam mortuum esse. Non sic loquitur uetustas. Etiam si uera est propositio iuxta communicationem idiomatum: Deus est mortuus. Nec tamen moueo rixas, sed cogitabā alios mortuos esse: nec te existimabam architectum libri esse, sed alium, qui suas quasdam delicias in loquendo amat, nec proprietatem, nec antiquitatis consuetudinem retinere studet, ut ipse iudicare potes. Spero te lecta nostra responsione, quam mittam incho-
Electori, non pugnaturum esse nobiscum. Et te propter Filium Dei & Ecclesie salutem oro, ut uocem & autoritatem tuam ad tuendum pium consensum in his Ecclesijs & Academijs cōferas. Vagātur passim multi, qui & dissidia serere conantur, & piorum inuocationem turbant: ut nuper & Tamerus fanaticas opiniones spargere cœpit. Aduersus tales tue amur coniunctionem nostram. Res magnæ sunt, de quibus iam differimus: de Mediatoris inuocatione, de proprietatibus personarum diuinarum, & de alijs quibusdam doctrinæ membris, de quibus certamina mota sunt & in Gallico littore, & alibi. De quibus & tecum coram colloqui uellem, & aliquando

aliquando colloquar. Bene & feliciter uale. Die 12.
Aprilis, anno 1553.

Consilium de articulo, Descendit ad in-
ferna, Theologorum quorundam,
ad ciuitatem Ham-
burgensem.

I, 112.

S. D. Honestissimi uiri, prudentia & uirtute
præstantes. Etsi multæ aliæ crummæ nos non leui-
ter excruciant: tamen auget dolorem & dissensio
in uestra Ecclesia, quam ualde diligimus & uenera-
mur. Oramus igitur Filium Dei, custodem Ec-
clesiæ suæ, ut nos omnes regat: & ut Samaritanus
uiatori opem tulit, ita ipse quoq; languidum cor-
pus Ecclesiæ suæ foueat, sanet, & seruet. Intelle-
ximus autem tria membra esse uestrarum literarû,
an probemus inchoatam formam procedēdi in pro-
ponendis articulis. Deinde quæ sit nostra sententia
de ipsa cōtrouersia. Tertio, si institutam inquisitio-
nem aliqui defugiunt, quid contra eos statuendum
sit, aut quid aliud agendum uideatur. Primum
autem uerissimum est, pertinere ad curam Senatus,
ut Ecclesia rectè doceatur, & ne dissidia serantur.
Ideo, quòd instituta est deliberatio de restituenda
concordia, Senatus pie & rectè facit: sed optare-
mus non tam multos articulos propositos esse, quo-
rum aliqui magnas & difficiles disputationes pare-
rent, si agerentur. Quòd deinde flagitatur nostra
e 5 senten-

sententia, etsi sepe hac de re & reuerendum D. Lutherum loqui audiuimus, & legimus aliorum scripta, & in qua sententia acquiescendum sit cogitauimus: tamen nunc mota cōtrouersia scripsimus ad alios quoq; quorum expectamus sententias, ut collatis iudicijs inter plures, unam consentientem sententiam mitteremus, ne postea diuersitate hoc disidium inflammaretur, & spargeretur in alia loca. Et non solum quid sentiamus ostendendum est, sed etiam addenda testimonia & argumēta: quod nunc subito fieri nō potuit. Quam cōtanter autē accedat ad hunc articulū reuerēdus D. Lutherus in enarratione Geneseos, & in cōcōne Torgēsi, cōsiderasse uos existimauimus. Tantū ad uictoriam Filij Dei accommodat: cetera dicit non inquirenda esse. Vicit omnino Filius Dei dolores inferorum: sed Psalmi ostendunt, dolores inferorum non restringēdos esse ad tempus tantū post animæ separationem. Horrendam illam consternationem & sensum iræ Dei etiam in hac uita multi experiuntur, ut scitis: in qua lucta spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Retineri autem debere hunc articulum de descensu, iudicat reuerēdus D. Lutherus, etiam si ad uictoriam tantū referatur. Quia confitemur destructam esse tyrannidem diaboli & inferorum: hoc est, liberatos omnes qui credunt in Christū, à potentia diaboli & ab inferis, iuxta hoc dictum:

dictum: Nemo rapiet oves meas ex manibus meis.
 Et hanc uictoriã Filius Dei certo modo diabolis ostendit: & non dubium est, diabolos sensisse suã potentiam ab hoc uictore fractam esse, & uerè caput serpentis à semine mulieris contritum esse, & quidem à Christo Deo & homine: & inter signa uictoriæ fuit resuscitatio multorum mortuorum. Hac interpretatione ipse contentus fuit: sed aliàs de ipsa controuersia scribemus copiosius. Nunc de tertio membro. Cùm constet tantum esse cõtrouersiam de cruciatibus animæ Christi post separationem, oramus deinceps non urgeri inquisitionẽ particularem ad articulos illos, nec queri inde occasionẽ alterutros eijciendi. Sed hoc damus consilium: Cùm ipse reuerendus D. Lutherus hanc quæstionem de pœnis animæ Christi post separationem, non dixerit mouendam esse: mandetur utriq; parti, ut expectent aliorum iudicia: ac interea in scholis, in concionibus, aut alijs publicis congressibus omittant mentionem huius quæstionis. Non interea aboletur articulus, sed retinetur, ut suprã dictum est: tantum inquisitio eius particule omittitur, de tempore cruciatuum, cuius partis inquisitionem nec D. Lutherus necessariam esse iudicauit.

Hanc nostram responsionẽ simpliciter & optimo studio scriptam, ut boni cõsulatis, uos etiam atque etiã rogamus. Verè enim affirmare possumus, ualde

malde diligi à nobis & Ecclesiam uestram, & ciuitatem, & ipsos pastores Ecclesiarum uestrarum, quos omnes scimus esse uiros honestos, eruditos, Deum uera pietate colentes. Nulla nobis cum quouam similitas est, sed sincera erga omnes beneuolentia: nec in his tantis miserijs nostris indulgere uelis priuatis affectibus uelimus. Quare nihil odio cuiusquam, nihil in ullius gratiam scriptum est. Neminem ledere aut damnare uoluimus: sed simplicissime & candidissime exposuimus: quid & uestrae Ecclesiae & alijs Ecclesijs profuturum esse uideatur. Mense Septembri, 1550.

Explicatio propositionis: Omnes homines natos ex uirili semine, esse obnoxios peccatis.

Dei beneficio in his regionib mediocris concordia de toto corpore doctrinae Euangelicae longo tempore fuit: imò & Ecclesiarum & doctentium amicitia fuit grata omnibus pijs. Ac nos quidem consensum retinere de doctrina fideliter studemus: nec mutaturi sumus unquam doctrinae uocem, quam adhuc sonant hae Ecclesiae. Quia scimus eam uerè esse decretum aeternum & immotum Dei. Deinde scimus inuocationem maximè turbari & impediri omnibus disidijs, magnis & paruis: & turbata inuocatione aliquos dolere, & desperatione opprimi, alios prophanos fieri, ac prorsus aduersos. Itaque propter multas

multas grauisimas causas optamus summo studio
 cōcordiā & tranquillitatē Ecclesiarū retineri: quā
 si qui petulanter turbant motis non necessarijs cer
 taminiibus, grauitē Deum offendunt, cōtristant sp̄
 ritum sanctum in pijs, & p̄cnas accersunt. Quare
 ne lēdatur gloria Dei, ne uē turbetur inuocatio in
 pijs, & ut scandala & p̄cnæ uitentur, oramus &
 uos isthic, ut consensum de doctrina tueamini.

Nos semper ita sensimus, & nō dubitamus hanc
 omnium ueterum eruditorum scriptorum senten
 tiam esse, omnes homines natos esse ex uirili semi
 ne, in utero reos & inquinatos peccato originis
 fuisse & esse, sicut Paulus expressē inquit: Et sic
 mors peruasit in omnes, eo quod omnes rei sunt.
 Item: Vnius delicto in omnes condemnatio uenit.
 Cū autem dicimus de conceptis ex uirili semine,
 manifestē dicitur, filium Dei Dominum nostrum Ie
 sum Christum, qui missus est ut fieret uictima, & sit
 saluator generis humani, nequaquā esse reum. Hic
 enim non est conceptus ut ceteri homines: sed ut in
 uerbis Iacob patriarchæ, Genesis 49 significatum
 est in uocabulo Siloh, id est foetus uirginis, in uirgi
 ne conceptus est, mirabiliter diuinitate uniente na
 turam humanam filio imagini aterni Patris. Sic Fi
 lius Dei fuit sine omni peccato originali & actua
 li: quia cum ordine diuino in recipiendo genere hu
 mano satisfieri oporteret, oportuit hunc redēpto
 rem,

rem, ut æquivalens precium esset pro alijs, & ἄν-
 τρω, ut ipse Dominus nominat, sine peccato esse.

Hæc arcana cõsilia, quo modo simul iusticiæ or-
 dinē in misericordia seruare oportuerit, in uita æ-
 terna discemus. Nunc tamē initia huius doctrinæ di-
 scenda sunt: quòd Deus uerè & horribiliter irasca-
 tur peccatis: & quo iusticiæ eius satisfieret, oportu-
 it uictimā sine peccato esse. Nulla enim alia crea-
 tura neq; in cælo neq; in terra, nisi solus filius Dei,
 est sine peccato, per quem omnes electi sunt redem-
 pti. Ideo & Anselmus inquit de filio: Per quem &
 mater ex qua natus est, & alij mundati sunt. Et Io-
 hannes inquit: Ex plenitudine eius omnes accepi-
 mus. Voluit quidem Deus, ut conspiceretur testimo-
 nia mirandæ suæ sapientiæ & bonitatis: dissimilia
 esse exempla electorū, & alios in gubernatione col-
 locatos donis excellētibus, alios mediocribus orna-
 uit. propter quæ & Deo gratiæ agendæ sunt: & de
 ipsis sanctis reuerenter sentiendum est, qui fue-
 runt talia Dei organa, & Dei donis piè usi sunt. ta-
 men tenenda est regula, solum redemptorē sine pec-
 cato fuisse: & ceteros nō nisi per filium Dei redem-
 ptos esse. Harum maximarum rerum doctrinā ob-
 scurari, aut corrumpi nollemus. Ideo rogamus col-
 legas eiusdem ministerij, ne moueant alias quæstio-
 nes, quæ obscurant lucem ueræ doctrinæ: nec dissi-
 dijs occasionem præbeant. Hæc controuersia, quæ
 multis

multis uidetur exigua, maximas quæstiones deinde paritura esset si ageretur. ut uerissima admonitio de discordia tradita est: Parua scintilla totam syluam uno incendio perdere potest. Obtestamur ergo collegas uestros, ut malint tueri tranquillitatem Ecclesie, quàm mouere quæstiones non necessarias, quibus dissidia accenduntur. 1549.

Ioannes Bugenhagen Pomeranus D.
Philippus Melancthon.

DE VSV PARTICVLAE

Sola.

Reuerendo uiro, eruditione et pietate prestanti, domino Georgio Buchholzer, Proposito Ecclesie Dei in urbe Arctoa, amico suo colendo.

Venerande uir, & amice charissime: Multi boni & prudentes iudicare possunt, mediocre meum studium fuisse, ut cum ab alijs controuersie multæ & magnæ, in quibus multa indistinctè dicebantur, motæ essent, explicatio extaret proprio genere sermonis, necessaria iunioribus, & paci utilis. Quia ambiguitas semper gignit discordias. Spero etiam ad consensum Ecclesiarum in multis locis, profuisse illam propriam loquendi formam. Neque nunc genus doctrinæ mutabo, neque curam propriæ & relictæ loquendi deponam. Sed sæpe ex aula uestra insuaues